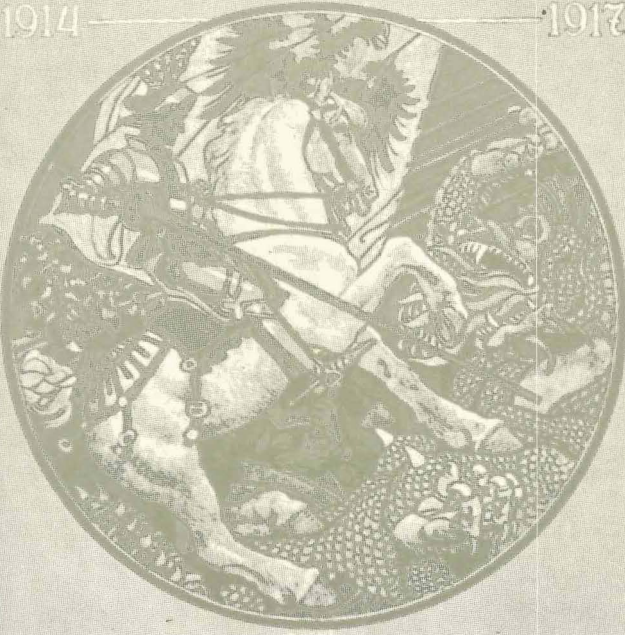

Edward Hallett Carr

Milliyetçilik ve sonrası

1914

1917

İletişim Yayınları

İletişim Yayınları • İnceleme-Araştırma Dizisi • ISBN 975-470-029-X

I. BASKI © İletişim Yayıncılık, İst. 1990

KAPAK *Bora Çetinkaya*

KAPAK BASKISI *Özdemir Ofset*

İÇ BASKI *Şefik Matbaası*

İletişim Yayınları

Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 Cağaloğlu-İSTANBUL Tel: 516 22 60-61-62

EDWARD HALLETT CARR

Milliyetçilik ve Sonrası

ÇEVİREN *Osman Akın*

İngiliz tarihçisi Edward Hallett Carr (28 Haziran 1892-3 Kasım 1982), 1916'da Dışişleri Bakanlığı'na girmiş, yirmi yıl çalışmış; 1941-46'da **The Times** gazetesinde yönetmen-yardımcılığı yapmıştır. Uzun yıllar, Oxford'un Trinity ve Cambridge'in Balliol kolejleri öğretim üyeliğinde bulunmuştur.

Başlıca yapıtları şunlardır:

Dostoyevski, 1931 (çevirisi İletişim Yayınları arasında çıkacak)

Romantik Sürgünler, 1933

Bakunin, 1937

Yirmi Yıllık Bunalım, 1939

Barış Koşulları, 1942

Milliyetçilik ve Sonrası, 1945

İki Dünya Savaşı Arasında Uluslararası İlişkiler, 1950

Yeni Toplum, 1951

"Sovyet Rusya Tarihi", 1950-1978 (14 cilt)

3 cilt **Bolşevik Devrimi 1917-23**

1 cilt **Ara (İktidar Boşluğu) 1923-24**

3 cilt **Tek Ülkede Sosyalizm 1924-26** (3'üncüsü 2 cilt)

3 cilt **Plânlı Ekonominin Temelleri 1926-29** (1'incisi 2, 3'üncüsü 3 cilt)

Tarih Nedir?, 1961 (İletişim Yayınları)

1917: Öncesi ve Sonrası, 1968

Napoléon'dan Stalin'e, 1980 (denemeler derlemesi)

Komintern'in Alacakaranlığı, 1982.

İÇİNDEKİLER

I. MİLLİYETÇİLİĞİN TIRMANIŞI	7
Birinci Dönem	9
İkinci Dönem	13
Üçüncü Dönem	23
Zirveye Çıkışı	31
Dördüncü Bir Dönem mi?	39
II. ENTERNASYONALİZMİN GELECEĞİ	41
Birey ve Ulus	45
Uluslararası Düzendeki Güç	57
İlkeler ve Amaçlar	65
EK	73
Dipnotlar	77

“Milliyetçilik, ne özgürlüğü ne de refahı amaçlar; her ikisini de, ulusu, devletin kalıbı ve ölçütü haline getirmesinin zorunlu gerekliliğine feda eder. Gelişmesi, hem manevî hem de maddî yıkımla damgalanacaktır.”

ACTON (1862)

1. MİLLİYETÇİLİĞİN TIRMANIŞI

Modern anlamıyla ulusların, Orta Çağ Hristiyanlık âleminin uluslararası (ya da daha doğrusu, uluslararası-öncesi) düzeninin bozulmasının ürünü olduğu; ulusların, Rönesans'ın maceracı ve mağrur bireycilik ruhunun bütünleyici bir ulusal düzlemdeki yansımaları temsil ettiği, yaygın bir kanıdır. Ayrıca, terimin çağdaş anlamıyla uluslararası ilişkilerin, yakın zamanlardaki savaflara farkedilebilir ölçüde benzeyen uluslararası savafların yapılmaya başlandığı ve modern uluslararası hukukun ilk biçimlendiği 16. ve 17. yüzyıllara dayandığı da varsayılır. Bu varsayımlar genel hatlarıyla doğrudur. Bunlardan başka, "ulusların temel karakterinin ve uluslararası ilişkilerden doğan sorun türünün son üç-dört yüzyılda az çok değişmeden kaldığı" şeklinde sık sık yapılan üçüncü bir varsayım daha vardır ama, o pek sağlam temellendirilmiş değildir. Modern uluslararası ilişkiler tarihi, siyasal bir varlık olarak ulusa ilişkin oldukça farklı görüşlerle ayırdedilen ve birbiriyle kısmen örtüşen üç döneme ayrılır.¹ Birinci dönem, Fransız Devrimi ve (uzantısını ve son gösterisini Viyana Kongresi'nin oluşturduğu) Napoleon savaflarıyla sona erdi. İkinci dönem asıl olarak Fransız Devrimi'nin ürünüydü ve temelleri her ne kadar 1870'den sonra ciddi ölçüde sarsılmış da olsa, (gecikmiş sonsözünü Versailles Antlaşması'yla birlikte) 1914 felâketine kadar sürdü. Ana özellikleri 1870'den sonra biçimlenmeye başlayan üçüncü dönem, en üst noktasına 1914 ile 1939 yılları arasında ulaştı. Üçüncü dönemden, üçüncü dönemin kendinden öncekilerden ayrıldığı kadar, karakter bakımından keskin biçimde farklılaşmış bir dördüncü döneme geçip geçmediğimizi söylemek için ise, galiba hâlâ çok erkendir.

Birinci Dönem

Birinci dönem, Orta Çağ'ın imparatorluk ve kilise birliğinin tedrici dağılışı ile ulusal devlet ve ulusal kilise düzeninin kurulmasıyla başlar. Yeni ulusal birimde üstün çıkmış olan, normal olarak, *cuius regio, eius religio** ilkesine dayalı dünyevî güçlerdi; ama bölgesel egemenliği bir piskoposun ya da kardinalin elinde tutmasında da kural dışı hiçbir şey yoktu. Dönemin esas karakteristiği, ulusun hükümdarın kişiliğinde somutlaşmasıydı. Luther, "piskoposları ve prensleri" Alman ulusunun mimarları olarak görüyordu. XIV. Louis, Fransız ulusunun "tümüyle Kral'ın kişiliğinde yaşadığını" düşünüyordu. 19. yüzyıl başlarında yaşadığı halde daha önceki dönemin düşüncelerini taşıyan De Maistre, ulusun "hükümdar ile soyluluk"tan meydana geldiğini ileri sürüyordu.² Uluslararası ilişkiler, krallar ve prensler arasındaki ilişkiler; evlenmeden doğan akrabalıklar da, usule uygun bir diplomasi aracıydı. 17. ve 18. yüzyıl hükümdarlarının davranışları, bu göreneğe kusursuzca uyuyordu. Monarkın ülke içindeki mutlak gücüne karşı çıkılabiliirdi; Büyük Friedrich bile kendisini devletin "bir numaralı hizmetkâr"ı olarak tanımlıyordu. Ama diğer monarklarla uluslararası ilişkilerde, kendi "tebaası" ve "mülkü" üzerinde otoriteye sahip biri olarak konuştuğundan da hiç kimse kuşku duymuyordu. Bu tebaa ve mülk, kişisel ya da hanedanı ilgilendiren nedenler için özgürce pazarlık konusu yapılabiliyordu. Egemenlik öğretisi, bu otorite gerçek olarak kaldıkça anlam taşıyordu ve "hükümdar efendimiz kral" deyişi, henüz törensel bir söz kalıbına dönüşmemişti.

* Tek ülke, tek din. (ç.n.)

Uluslararası hukuku doğuran koşullar bunlardı. Bu hukuk, öncelikle yöneticiler olarak yetkiyi kendinde toplamış bireylerin karşılıklı ilişkilerini düzenleyen bir kurallar dizisiydi. Bir antlaşma, hükümdarlar arasında sonuçlandırılan bir sözleşmeydi; henüz yokolmamış bir biçim. Antlaşmanın uygulanmasının garantisi ise hükümdarın kişisel iyi niyetiydi. Grotius, **De Jure Belli ac Pacis****'in sonuç bölümünde, "kralların görevinin, önce vicdan sonra da krallık gücü otoritesinin dayandığı 'şan' adına iyi niyeti titizlikle uygulamak" olduğuna dikkat çekiyordu. Hepsi ortak bir dil konuşan, ortak bir geleneğe sahip ve tebaalarının itaatkârlıklarının korunmasındaki ortak çıkarın bilincine varmış "monarklar enternasyonalı", tümüyle kurgusal bir şey olmadığı gibi, her halükârda ortak bir değerler standardının resmen tanınmasını da sağlamıştı. Hristiyanlık âleminin birliği ve doğal hukukun geçerliliğinden türeyen bir yükümlülük duygusu —Bracton'un formülüyle; **rex non debet sub homine, sed sub Deo ac lege**—** Aydınlanma düşüncesinin dünyevî süslerinde yaşıyordu. Monarklar kendi otoritelerinin temeli olarak hukukun kutsallığını ileri sürünce, birbirleriyle ilişkilerinde açıkça ve bile bile buna karşı çıkamazlardı. "Benim ülkem, doğru ya da yanlış" sloganını ilk bulan, bir 17. ya da 18. yüzyıl otokrati değil, Amerikalı bir 19. yüzyıl demokratiydi.

Olayların bu akışı içinde, monarkların savaşları ile özel kişilerin hukukî davaları arasında genel bir benzetme yapılmıştı. Grotius'un açıklıkla ileri sürdüğü gibi, hukuki davaların haklılığının dayandırılabilceği nedenler, savaş sürdürmeyi haklı kılan nedenlerin aynısıdır. Savaştan bir hükümdar, düşmanının tebaasına acı çekirmek ya da zarar verdirmek için, mahkemeye başvuran bir vatandaşın hasmının adamlarına acı çekirip zarar verdirmek için duyduğu arzu-dan başka bir şey duymuyordu. Düşman ülkenin tebaası, hükümdarın zorla ya da kiralayarak topladığı askerlerin zorbalığından ve vahşetinden gerçekten ıstırap çekebilirlerdi ve genel olarak çektiler de; fakat o hükümdarın kendi tebaası da bu tehlikelerin dışında de-

* Savaş ve Barış Hukuku. (ç.n.)

** Kral, insana değil, Tanrı'ya ve Hukuka bağlıdır. (ç.n.)

ğildi. Uluslararası hukukun başlangıç tarihinin geniş bir kısmı, savaşçı olmayanların mülkünü ve ticaretini korumak için gerekli kuralların geliştirilmesinden oluşmuştu. Sivil kesimler aslında kavgaya taraf değillerdi. 18. yüzyıl birçok savaşa tanık oldu; ama bu yüzyıl aynı zamanda, önde gelen Avrupa ülkelerinde, kabul gören ortak bir dil olarak Fransızca ile birlikte, eğitim görmüş sınıfların kendi aralarındaki özgür ve dostça ilişkiler açısından modern tarihin en "enternasyonal" dönemiydi de. Siviller, kendi hükümdarları savaş halindeyken istedikleri yere gidebiliyor ve birbirleri ile özgürce iş ilişkilerine girebiliyorlardı. Bu kuralların ve alışkanlıkların kaynaklandığı uluslararası ilişkiler kavramı, açıkça, günümüzde yerleşik olandan tamamen farklı bir şeydir.

Dönemin sonradan "merkantilizm" adı verilen ulusal ekonomi politikaları da, aynı ölçüde karakteristikti. Merkantilizmin hem iç hem de dış politikadaki amacı, toplumun ve fertlerinin refahını yükseltmek değil, devletin hükümdarda somutlanan gücünü arttırmaktı. Ticaret, zenginliği devletin hazinesine akıttığı için teşvik edildi; zenginlik gücün, ya da daha özgüllükle savaşa hazır olmanın kaynağıydı. Sistemin en ünlü ve tutarlı savunucusu Colbert'in dediği gibi, "ticaret maliyenin kaynağı, maliye ise savaşın can damarındır".³ Merkantilizm, içte, Orta Çağ düzeninin tekbiçimciliğinin temelini oluşturan ekonomik içe kapalılığı, yerel pazarları ve kısıtlayıcı düzenlemeleri ortadan kaldırmaya, devleti ekonomik birim haline getirmeye ve kendi topraklarının her yerinde ticaret ve manüfaktür alanlarındaki mutlak otoritesini dayatmaya; dışta ise, devletin zenginliğini ve dolayısıyla diğer devletler karşısındaki gücünü arttırmaya çalışıyordu. En basit şekliyle külçe altın veya gümüş olarak anlaşılan zenginlik, ihracat yoluyla sağlanıyordu. O dönemde geçerli olan statik toplum düşüncesine göre, ihraç pazarları bir bütün olarak artma eğiliminde olmayan sabit bir nicelikte olduğu için de, bir ulusun pazarlarını ve dolayısıyla zenginliğini genişletmenin tek yolu, onları bir başka ulustan zorla, gerekirse "ticaret savaşı" yaparak, ele geçirmekti. Böylece savaş, merkantilist politikanın nihaî amacı olduğu kadar aracı da oldu. Merkantilizm ile *laissez-faire*'i, sanki birisi ulusal

amaçlara diğeri bireysel amaçlara yöneltilmiş gibi, birbirine karşıt göstermek de bir yanılgıdır. Her ikisi de ulusal amaçlara yöneltilmişti; aralarındaki fark, “ulus” kavramına ilişkin bir farktı. Merkantilizm, ulusun çıkarlarının yöneticilerinin çıkarlarıyla özdeşleştirildiği bir dönemin ekonomi politikasıydı; amacı, en yetkili tarihçisinin tanımladığı gibi, “ulus için, ama halkın çoğunluğunun dışında bırakılması gereken bir zenginlik” idi.⁴

İkinci Dönem

Napoleon savaşlarının kargaşasından doğan ve 1914'te biten ikinci dönem, genellikle modern uluslararası ilişkilerin en düzenli ve tatlılı dönemi sayılır. Bu başarı, ikinci dönemi daha önceki dönemin bazı yanlarıyla doğal mirasçısı, diğer yanlarıyla da anti-tezi yapan bir dizi önemli uzlaşmalara dayanıyordu. Bu dönem, bir açıdan bakıldığında, "milliyetçilik" ile "enternasyonalizm" güçlerini hassas bir biçimde dengelemeyi başardı; çünkü, düzenli ve barışçıl uluslararası ilişkileri büyük ölçüde zedelemekten, ulusal duygunun çarpıcı bir biçimde yayılmasına ve güçlenmesine olanak sağlamaya yetecek kadar sağlam bir uluslararası düzen ya da yapı kurmuştu. Sorun bir başka açıdan koyulduğunda, ulusal siyasal birimi geliştirmek ve yerel ekonomiler kümelenmesinin yerine tek bir ulusal ekonomi yerleştirmek için siyasal güç ile ekonomik gücün önceki dönemde elele ilerlemeleri sözkonusuyken, 19. yüzyılda bu her iki güç arasında her birinin kendi yollarında yürüyebilmelerini sağlayan bir uzlaşmaya varıldığı söylenebilirdi. Dolayısıyla ulusal güçler, siyasal açıdan, varolan birimlerin birleşmesi ya da parçalanması yoluyla olsun, ulusun devlet kurma hakkını dayatmada 19. yüzyılda giderek daha başarılı oldular. Öte yandan uluslararası güçler ise, ekonomik açıdan, çok sayıdaki ulusal ekonomileri tek bir dünya ekonomisine dönüştürerek önceki dönemde başlatılmış bir süreci daha ileri bir aşamaya taşıdılar. Ancak üçüncü bir açıdan bakıldığında da sistem, siyasal milliyetçilik ile uluslararası ekonomik mekanizma arasında, birincisinin halka dönük ve demokratik cazibesi ile ikincisinin ancak dar bir kesim tarafından anlaşılabilen ve otokratik yönetimi arasındaki bir uzlaşma olarak görülebilirdi. Bu uzlaşmaların iflâsı ve arka-

sında yatan zayıflıkların ve gerçek-dışılığın açığa çıkışı, ikinci dönemin kapanış aşamalarına işaret ediyordu. Zaten çağdaş krizin özü, milliyetçilik ile enternasyonalizm güçlerini birbirleriyle bağdaştırabilecek yeni bir uzlaşmaya varmakta 1914'ten bu yana gösterilen başarısızlıktır.

19. yüzyılda biçimlenmeye başladığı şekliyle modern milliyetçiliğin kurucusu, ulusun tek bir hükümdarın kişiliğinde ya da yönetici sınıfta somutlanmasını reddeden, "ulus" ile "halk"ı cesaretle özdeşleştiren Rousseau'ydu; bu özdeşleştirme, Fransız ve Amerikan devrimlerinin her ikisinin de temel bir ilkesi oldu. Bu terminolojideki "halk"ın, daha sonraki dönemde "işçiler" ya da "sıradan insanlar" olarak bilinecek insanları anlatmadığı doğrudur. Seçmen olabilmek için Ulusal Konvansiyon'un belirli bir mülke sahip olma şartı yerine, bütün ergin erkeklerin oy verme hakkını geçirecek Jakoben anayasası, hiçbir zaman yürürlüğe konmadı.⁵ Babeuf giyotine gitti; "Üçüncü Tabaka"yı oluşturan güvenli ve saygın orta sınıf, kitlelere duyduğu köklü korku ve güvensizliği 19. yüzyılın büyük bir kısmı boyunca korudu. Ancak bu orta sınıf milliyetçiliği, bağrında, başından itibaren 18. yüzyıla bütünüyle yabancı olan demokratik ve potansiyel olarak halka dönük bir çeşni taşıyordu. Bu noktada, birbirlerinden yarım yüzyıldan daha az bir zaman dilimiyle ayrılan iki ihtiraslı ve ilkesiz asker fâtilh Büyük Friedrich ile Napoleon arasındaki mesafe çok büyüktür. Büyük Friedrich hâlâ, tebaasına kendi ihtiraslarını elde etmenin araçlanymış gibi davranan, yerli dilini ve kültürünü hor gören, Prusya'yı ulusal bir varlık olarak değil de kendi ailesinin nüfus alanı sayan meşruti monarşi çağına aitti. Napoleon ise, kurtuluşunu elde etmiş Fransız ulusunun savunucusu ve vekili kimliğine soyunmakla, kendisini modern milliyetçiliğin baş misyoneri haline getirmişti. Napoleon, birçok bakımdan, ilk "popüler" diktatördü. Friedrich'ten Napoleon'a geçiş, entellektüel alanda Gibbon'dan Burke'e, ya da Goethe ve Lessing'ten Herder ve Schiller'e geçişle paralel gelişti; Aydınlanma düşüncesinin kozmopolitliğinin yerini, Romantik hareketin milliyetçiliği aldı. Değişimin göstergeleri geniş kapsamlıydı. Yeni ve popüler anlamıyla ulus yerleşmeye başlamıştı.

Uluslararası ilişkiler, bundan böyle, monarkın kişisel çıkarları, ihtirasları ve duygularıyla değil, ulusun kolektif çıkarları, tutkuları ve duyguları tarafından yönlendirilecekti.

Milliyetçiliğin "demokratikleşmesi"⁶ ona yeni ve sarsıcı bir duygusal şevk verdi. Mutlak monarkın kaybolup gitmesiyle birlikte, ulusun kişiselleştirilmesi, uluslararası ilişkilerde ve uluslararası hukukta gerekli bir kolaylık oldu. Ancak bu kişiselleştirme, elverişli bir soyutlama olmaktan çok daha fazla bir şeydi. Ulusun kişiselliği ve karakteri fikri, derin bir psikolojik anlam kazanmıştı. Mazzini gibi yazarlar, ulusları sanki tam da yüceltilmiş bireylermiş gibi düşünüp tartışıyorlardı. Bugün bile insanlar, özellikle İngilizce konuşulan ülkelerde, "Patagonya"nın ya da "Ruritanya"nın doğruları ya da yanlışlarına karşı, bu soyutlamaların ardında yatan fazlasıyla karmaşık varlıklara dair en ufak bir bilgi ya da düşünceleri olmadan hâlâ keskin bir duygusal heyecana kapılabiliyorlar. 19. yüzyıl, o zaman anlaşıldığı türden bireyciliğe ve demokrasiye tutkuyla bağlanmıştı. Milliyetçilik, bireycilik ve demokrasinin doğal bir sonucu olarak görünüyordu. O kadar açık olmayan şey, niçin ulusların kaba bireyciliğinin monarkların kaba bireyciliğine göre kendisini daha az zorla dayatan ve barış için daha az tehdit edici olarak görülmesi gerektiği, niçin uluslardan prenlere özgü saldırganlık ve aç gözlülük niteliklerini değil de, aynı derecede prenlere özgü yüce gönüllülük ve onur duygusu niteliklerini sergilemelerinin beklenmesi gerektiği, niçin milliyetçiliğin enternasyonalizme giden yolda geleceği parlak bir basamak olarak görülmesi gerektiği, ve nihayet niçin milliyetçiliğin bireycilik ve demokrasinin en üst noktası olarak değil de, onların reddi olarak anlaşılmasına daha az rastlandığıydı. Ama bu sorular ender olarak soruldu. Bireyler arasındaki doğal bir çıkar uyumu inancıyla yetişmiş bir neslin, kişiselleştirilmiş uluslar arasındaki çıkar uyumu düşüncesine ikna edilmesi hiç güç olmadı. Bütün bunların ötesinde gerçekten şaşırtıcı olan soru, niçin 19. yüzyıldaki insanların o zaman o tarzda düşündükleri değil, ama bugünkü nesle o kadar inandırıcı görünen tezlere rağmen, milliyetçilik dinamitinin felâketli patlamasının Napoleon'un düşüşünü izleyen tam bir yüzyıl boyunca ni-

çin gerçekleşmediğidir. Öyle ki, modern uluslararası ilişkilerin bu ikinci dönemi, bugün, savaştan monarşilerin çalkantılı birinci dönemi ile savaştan ulusların çağımızdaki açıkça daha çalkantılı dönemi arasında kalmış bir tatlı-tembellik ara dönemi gibi görünmektedir.

Bu sorulara verilecek ilk cevap, 19. yüzyıl milliyetçiliğinin, her hâlükârda 1870'e kadar, esas olarak içinde faaliyet gösterdiği liberal demokrasi çerçevesinin, 18. yüzyıl standartlarından farklı da olsa, bir uluslararası dayanışma ölçütünü desteklemekte daha az etkili olmayan evrensel geçirirlikte bazı ortak standartlara sahip olmasıydı. Ulusların hakları, özünde hem bireysel hem de evrensel olan insan haklarından bilinçli olarak türetilmişler ve ona bağımlı kılınmışlardı. Kendi ulusunun ya da başka ulusların uyruklarının haklarına saygı göstermeyen bir ulus, kendi öz karakterini de reddetmiş olurdu. Hatta bu ortak standartlara bağlılık, maddî bir çıkar dayanışması ile de güçlendirilmişti. 19. yüzyıl milliyetçiliğinin taşıyıcıları olan yönetici orta sınıflar, yüzyılın ortaları boyunca, aşağıdan gelecek bir devrimden duydukları güçlü korkuyu hemen her yerde akıllarında tuttular. Mülkiyet hakları insan haklarından hiç de daha az kutsal değildi. Zaten *bourgeois* demokratik devletin —Lassalle'ın alaylı deyişiyle "gece bekçisi devleti"—nin— fonksiyonları da, büyük oranda bu hakların korunmasıyla ilgiliydi. Bazen "ülkede [yerleşik çıkarı olma anlamına] çakılı bir kazık" olarak tanımlanan mülkiyet, siyasal hakların ve —fazla abartmaksızın söylenebilir— ulusun tam üyeliğinin bir koşuluydu: işçinin, bu anlamda, anayurdu yoktu. Marx, dünya işçilerine birleşme çağrısında bulunduğu zaman, birlik olmanın düşmanlarına verdiği kuvvetin tamamen bilincindeydi. Batı Avrupa'da mülk sahibi sınıflardan meydana gelen 19. yüzyıl *bourgeois*'si, hem kamu görevlerinin hem de iş ilişkilerinin yönetimine yönelik eğitim görmüş (Fransız *lycée*'leri gibi, modern İngiliz özel okullarının da kökeni bu döneme dayanır), ortak idealler ve ortak çıkar bağlarıyla birleşmiş uyumlu bir birlik oluşturunuyordu. Onların yetenekli ellerinde demokratikleşmiş ulus, gelecek birçok yıllar için, popüler milliyetçiliğin yıkıcı çalkantılarına karşı hâlâ bir tutamak olma durumunda kalacaktı.

19. yüzyıl milliyetçiliğinin barışçıl karakterinin ikinci açıklaması daha derinlere gider ve bütün 19. yüzyıl için temeldir. 1815'ten sonra, Viyana barışını sağlayanların özel erdemleri sayesinde olmakla birlikte,⁷ en azından üretimin ve nüfusun olağanüstü artışını olanaklı kılarak Avrupa'nın daha yeni oy hakkına kavuşmuş uluslarına maddi uygarlıklarını bütün dünyaya yayma ve genişletme fırsatını sunan ve bu dünya ekonomik düzeninin yönetilmesini büyük bir başkentte yoğunlaştırarak sert yeni milliyetçilik şarabını güvenle ve ciddi bir sıkıntı çekmeden hazmedecek kadar güçlü bir uluslararası (ya da daha doğru bir deyişle, uluslar-üstü) çerçeve yaratan, yeni tür bir ekonomik düzen kerte kerte gelişti. Bu nedenle uluslararası ticareti uluslararası barışın garantisi sayan Cobdenci görüşün gerçek bir dayanağı vardı. Mülkiyet haklarına ve orta sınıfların zenginlik ve otoritesini öylesine başarıyla arttıran bir dünya ekonomisinin yönlendirilmesine müdahalede bulunmama ilkesine duyulan ortak bir saygı temelinde birleşenler, yalnız Batı uluslarının orta sınıf yönetimleri değildi. 18. yüzyıl otokrasisinin Habsburg ve Romanov hanedanları gibi kalıntıları bile, bolluk içindeki **bourgeois** masalardan dökülen malî kırıntıları hor görmediler ve **bourgeois** ekonomik düzenin alçakgönüllü çanak yalayıcıları oldular.

Bu yeni uluslararası ekonomik toplum, sürekli genişleme gerçeği ve **laissez-faire** teorisi üzerinde inşa edilmişti. Avrupa'nın hem nüfus ve üretimindeki olağanüstü artış, hem de nüfusun, ürünlerin ve maddi uygarlığın bütün diğer kıtalara benzeri görülmemiş bir hızla yayılması 18. yüzyılın statik düzeni ve bakış açısı ile 19. yüzyılın dinamik düzeni ve bakış açısı arasında temel bir değişiklik yarattı. Merkantilizm ile **laissez-faire** arasındaki bütün ilkesel karşıtlığı açıklayan ilk farklılık, merkantilistlerin pastanın büyüklüğünün sabit olduğuna inanmalarına karşılık, **laissez-faire** filozoflarının pastanın büyüklüğünün bireysel çabanın girişimciliği ve yaratıcılığı ile sınırsız olarak büyütülebileceği ve büyütülmesi gerektiğine inanmalarıdır. Kısıtlama ve ayırım yapma, üreticilerin talep sınırlandırmasına karşı doğal tepkileriydi. 19. yüzyılda çok sayıda insan, çevrelerindeki akla yatkın kanıtlara bakarak, sürekli üretim artışının, artan ve sınırsız ola-

rak genişleyen talep tarafından emileceğine inanıyorlardı.

Böyle bir dünyada mallar —yalnız mallar değil insanlar da— bir yerden bir yere özgürce geçebiliyorlardı. Göç etme özgürlüğü, 19. yüzyıl ekonomik ve siyasal sisteminde ticaret özgürlüğünden daha da hayati bir faktör, ve sistemin varlığını sürdürmesi için daha büyük bir gereklilikti. Yeni gelen göçmenler, genişleyen üretime katkıda bulunacakları beklentisi ile, memnunlukla kabul ediliyorlardı. Çalışmaya istekli herkes için sınırsız fırsat özgürlüğü, 19. yüzyıl inanışında kabul gören bir ilkeydi. Aynı tür hoş karşılama, ister Almanya'daki gibi birliği sağlamak için iç engelleri ortadan kaldırma merkantilist politikasının gecikmiş uygulanmasıyla olsun, ister Doğu Avrupa'daki gibi daha önceki çokuluslu birimlerin parçalanmasıyla olsun, yeni ortaya çıkan ulusları da bekliyordu. Ulusların da, bireyler gibi, yapabilecekleri katkılar vardı; fırsat özgürlüğü onlara da tanınmalıydı. İnsan doğası yanılabilir olduğu için elbette çatışmalar olabiliirdi. Ama tıpkı arasına rastlanan suç patlamalarının ülke içindeki düzeni tehdit etmemesi gibi, çalkantılı uluslar arasında zaman zaman görülen savaşlar da uluslararası toplumun istikrarı açısından ciddi bir tehdit oluşturmuyordu.

Sıkıca-kaynaşmış dünya ekonomik sistemi ile siyasal çeşitliliğin ve ulusların bağımsızlığının koşulsuz olarak tanınması arasındaki bu 19. yüzyıl uzlaşmasının başarısı, büyük oranda bilinçsiz olan ve onları akla yatkın kılmaya yeterli gerçeklik unsurlarını içeren, iki ince ve yararlı inanışla olanaklı kılındı. Bu faydalı yanılsamalardan birincisi, dünya ekonomik sisteminin gerçekten uluslararası olduğu, ikincisi, ekonomik ve siyasal sistemlerin tümüyle ayrı olup birbirlerinden bağımsız işledikleriydi.

Dünya ekonomik sisteminin uluslararası karakter taşıdığı yanılsaması, bu sistemin insan yapısı bir yaratılış değil de, doğa düzeninin bir parçası olduğu inancına dayanıyordu. Tam *laissez-faire* koşullarında, bütün hayati ekonomik kararların kendi çıkarlarının peşinde olan bireyler tarafından alındığı, merkezî bir ekonomik otoritenin (ya da bugünkü terimlerle, plânlamanın) gereksiz olduğu varsayılıyor, böylece sistem bir bütün olarak “kişisellik-dışı” kalıyordu. 19.

yüzyıl ekonomik düzeni, parlak başarılarını, büyük ölçüde, insanlar düzenin işlemesinin kişisel-dışı, dolayısıyla da en doğru anlamında uluslararası olduğuna inandıkları için kazandı. Gerçekte ise tam *laissez-faire*'in kuramsal olarak varsayılan koşulları, ne 19. yüzyıl toplumunda ne de şimdiye kadar varolmuş bir başka toplumda mevcuttu. Sorunu en basit ve en somut biçimiyle koyarsak, sürekli genişleme, (asla uygulanmayan ve uygulanması hoşgörülemez) evrensel serbest ticaret ilkesinin değil, açık İngiliz pazarının ürünüydü. Boş alanların sömürgeleştirilmesi, kömüre-bağımlı makine kullanan sanayi gelişmesi, demiryolu ve gemicilik hizmetleriyle dünya çapında ulaşım yollarının açılması, Britanya'nın liderliği altında süratle ilerledi ve her yerde, ulusların ve ulusal bilincin ortaya çıkmasını ve gelişmesini teşvik etti. "İngiltere'nin genişlemesi"nin karşılığı da, dünyanın geri kalan ülkelerinin doğal ürünleri, gıda maddeleri ve ham maddeleri için 1840'lardan sonra Britanya'da sağlanan serbest pazar oldu. Son yıllarda, Britanya'nın büyüklüğünün temeli olarak Britanya ihraç malları üzerinde durmak gelenek halini aldı; oysa bu konuda en büyük ithalat ve *entrepôt* pazar konumunda olmasının önemini vurgulamak, birçok yönden daha uygun olabilir. Britanyalılar, geçmişte, evrensel olarak imalatçı ulus olmaktan çok, öncelikle tüccar ulus sayılmışlardı. 19. yüzyıl ekonomik sisteminin en önemli temelini, bütün tüketilebilir mallar için tamamen açık ve doymak bilmez görünen tek bir pazar sağlamak olduğuna kuşku yoktur. Uluslararası sistem diye bilinen mekanizmanın işlemesini olanaklı kılan da, bu ulusal pazarın varoluşuydu.

Kavram olarak basit, ama teknik olarak son derece karmaşık olan uluslararası sistem, merkezi Londra kentinde olan hassas ve güçlü bir mâlî aygıtın yaratılmasına yol açtı. Uluslararası meta pazarının doğal sonucu, uluslararası bir iskonto piyasası, deniz taşımacılığı için uluslararası bir piyasa, uluslararası bir sigortacılık piyasası ve nihayet uluslararası bir sermaye piyasasıydı. Bütün bunlar, ulusal paraların sabit oranlarda değiştirilebildiği tek bir uluslararası pazar standardının geçerli kılınmasını gerektiriyordu ve ona bağlıydı. Buna karşılık, bu durum, "sağlam olmayan" paraların kabul edilme-

mesi gibi potansiyel bir yaptırımla güçlendirilen, farklı ulusal birimlerin para politikaları üzerinde merkezî bir denetimi önceden varsıyordu. 1844 Banka Yasası'yla altın standardına gururla bağlanan sterling'in prestiji, onu uluslararası para rolü için tek ciddi aday durumuna getiriyordu. İngiltere Bankası, sterling'in itibarının koruyucusu olarak, kendisini —istemeyerek ve büyük oranda farkına varmadan— uluslararası ticaret ve maliye sisteminin nihaî hakemi, başvuru mahkemesi ve merkezi yürütme otoritesi olarak buluvermişti. Altın standardına bağlı bütün ülkeler, para ve ticaret akışını daraltıp genişletmekte birbirlerine ayak uydurmak zorundaydılar. Adımı düzenleyen ise kaçınılmaz olarak Londra piyasasıydı. Tıpkı 17. ve 18. yüzyıllarda merkantilizmin yerel ekonomileri tek bir ulusal ekonomiye dönüştürmesi gibi, 19. yüzyılda da Londra tüccarları, komisyoncuları ve bankerleri "Threadneedle Sokağı'nın" yaşlı leydi'sinin egemen sorumluluğu altında hareket ederek, ulusal ekonomileri tek bir dünya ekonomisine dönüştürdüler. Bu kesimlerin, gördükleri işlevi hiçbir zaman istememiş olmalarının, daha sonra da faaliyet alanlarının ve önemlerinin bilincine varmamalarının pek önemi yoktu. Görev onlara dayatılmıştı. "Para kendini yönetemez", diye yazıyordu ünlü kitabının ilk bölümünde Bagehot, "Lombart Sokağı" ise yönetmek için çok paraya sahiptir".⁸ İşte burası, *laissez-faire* çağı olarak adlandırılan çağın dünya ekonomisinin yönetim merkeziydi.

19. yüzyıl sistemi doğadan çok insan becerisinin ürünüydüyse, uluslararası karakterinden geriye ne kalır? Londra'nın üstünlüğüne meydan okumayı umabilecek başka hiçbir piyasa yoktu. Açık üstünlük iddialarını haklı göstermek ise, ancak şimdilerde "fonksiyonel" enternasyonalizm olarak adlandırılan şeye dayanarak savunulabilirdi. Altın standardı fetişizmi, sterling'i gerçek bir uluslararası para durumuna getiriyordu. Londra'yla alışveriş yapan ya da iş ilişkisi kuran her yabancı maliyeci ya da tüccar, sistemin bütün nimet-

* İngiltere Merkez Bankası'nın bulunduğu sokak. (ç.n.)

** Londra'nın Bankalar Caddesi. (ç.n.)

lerinden yararlanıyor, kendisine yetilerine göre davranılıyor ve hiçbir engel ya da ayrıma uğramıyordu. Hepsinden öte, Londra piyasası dürüstlüğünden ve tarafsızlığından dolayı dikkate değer bir ün yapmayı başardı ve bunu haketti de. Britanya'nın çıkarlarına dar ya da kayırcı bir anlamda hizmet etmeye kesinlikle çalışmadı. Dünya ticareti, Britanyalıların işiydi. Bunun yanında, Londra'dan yürütülen denetim sürekliydi. Çünkü bütün sistemin çalışmasını sağlayan bu kontrol, sağlam para ve dengeli değişimlerin korunmasını sağlamak gibi günlük bir görevden başka bir şeye bilinçli olarak yöneltilmediği için, kararlarına itiraz edilemeyecek bir biçimde, tam etkinlikle otokratikti. Zaten doğrusunu konuşursak, temsili olmaktan uzak ve uluslararası yanı daha çok göstermelik olan sistem, öncelikle uluslarüstü ve Britanya'ya aitti.

19. yüzyıl dünya düzeninin kabulünü sağlayan ikinci yanılsama, siyasal güç ile ekonomik güç arasındaki biçimsel ayrılıktan kaynaklanıyordu. Londra iş merkezinin faaliyetlerini örten gizlilik, ekonomik gerçeklikleri, geleneksel siyasal terimlerle düşünmeye alışkın kimselerin gözlerinden saklamaya hizmet ediyordu. Bu faaliyetler, siyasal denetimden tümüyle uzak tutulmuşlardı. Buna rağmen, ekonomik otorite kesinlikle tek bir yüksek derecede merkezleşmiş otokrasi tarafından sessizce kullanıldığı içindir ki, siyasal otorite demokratik denetime artan oranlarla tâbi tutulan büyüklü küçüklü ulusal birimler halinde, güvenle parçalara ayrılabilirdi. Bu ekonomik otorite, birinci dereceden önemli bir siyasal gerçektir. İşlevi siyasal güçle ayrılmaz biçimde bağlı olan Britanya'nın ekonomik gücü de, Britanya donanmasının rakipsiz üstünlüğü sayesinde sağlanmış bir güçtü. Ne var ki, siyasal güçle ekonomik gücün bu birbirine bağılılıkları gözden kaçırıldı. Denetleyenler olsun denetlenenler olsun, ulusların siyasal bağımsızlığının, Britanya'nın üstünlüğüne dayanan sözde uluslararası dünya ekonomik düzeni tarafından koşullandığını farketmedikleri için, günümüzde ulusal egemenliğin ihlalleri sayılacak şeylere karşı o dönemde hiç bir kızgınlık yoktu. Böylece, 19. yüzyılın demokratikleşmiş ulusları, bir yandan ekonomik kaderleri hakkında doğa yasası kılıfına girmiş yüksek bir yabancı hakem disipli-

nini dolaylı olarak kabul ederlerken, diğer yandan kısıtlanmamış milliyetçilik haklarını da yüksek sesle ilân ederek ve bu haklarını siyasal alanda kullanarak gitgide güçleniyorlardı. 19. yüzyıl düzeni, siyasal güç ile ekonomik güç arasındaki bu sözde ayrılığa ve gerçekteki özgürlük ile otoritenin karışımına dayanıyordu.

1870'lerde ilk yeraltı gümbürtüleri, bu görkemli yapıyı sarsmaya başladı. Almanya, tartışılmaz bir biçimde, önde gelen kıtasal güç olarak ortaya çıktı. Friedrich List, Britanya'nın dünya ekonomik sistemine karşı ilk isyan tohumlarını yıllar önce Almanya'da ekmişti. Serbest ticaretin son kısmî zaferleri gerilerde, '60'larda kalmıştı. 1879 Alman gümrük tarifesi, uzun süre, ilk modern "bilimsel" gümrük tarifesi —ulusal politika yararına kullanılan bir ekonomik manipülasyon örneği— olarak hatırlanacaktı. 1870'den sonra, ulus-kurma sürecinin yapıcı yanı tamamlanmış görünüyordu. Milliyetçilik, artık "Balkanlar" ve bu uğursuz terimin çağrıştırdığı diğer herşeyle birlikte anılmaya başlamıştı. '90'larda, Britanya ticaretine ve Britanya'nın deniz üstünlüğüne ilk kez ciddi biçimde meydan okunduğu zaman, yapıda uğursuz çatlaklar hemen görülmeye başlandı. Her iki alandaki üstünlük Birinci Dünya Savaşı'yı yıkıldığı zaman, 19. yüzyıl ekonomik sistemi de nihai olarak ve bir daha onarılmaz bir yıkımla çöktü. Sistemi restore etmek için sonradan gösterilen çabalar, sadece sistemin asıl temellerinin ne kadar az anlaşılmış olduğunu gösterdi.

Üçüncü Dönem

Üçüncü dönem, ulusun karakterinde ek başka bir değişiklik de getirir. Dönemin belirtileri olan milliyetçiliğin felâketli gelişimi ile enternasyonalizmin iflâsının kökenleri 1870'den sonraki yıllara kadar geri götürülebilir, ama tam açık gelişmesine ancak 1914'ten sonra varmıştır. Bu, bireylerin bu dönemde daha taşkın milliyetçi duygular taşıdıkları ya da diğer uluslardan meslekdaşlarıyla işbirliğine girmekte daha isteksiz oldukları anlamına gelmez. Yalnızca milliyetçiliğin yeni bir siyasal ve ekonomik ortamda işlemeye başlaması demektir. Bu yeni görünüm, ona yol açan üç ana nedeni gözden geçirmeksizin anlaşılamaz: yeni toplumsal katmanların ulusun fiilî üyeliğine getirilmesi, ekonomik güçle siyasal gücün yeniden birleşmesinin gözle görülür hale gelmesi ve ulusların sayısındaki artış.

Yeni toplumsal katmanların ulusun tam üyeliğine yükselişi, Batı ve Orta Avrupa'da 19. yüzyılın son otuz yılına damgasını vurdu. Sanayi ve sınaî becerilerin gelişmesi, şehir nüfuslarının önem ve sayı bakımından hızla büyümesi, işçi örgütlerinin ve işçilerin siyasal bilinçlerinin artışı, genel zorunlu eğitimin yürürlüğe girmesi ve oy hakkının kapsamının genişlemesi, bunun yapı taşlarıydı. Bu değişiklikler, çok önceden başlatılmış bir sürecin mantıklı adımları olarak görülürlerken, ulusal politikanın içeriğini devrimci tarzda hızla etkilemeye başladılar. Yüzyılın daha önceki kısmındaki ulusun "demokratikleşmesi", mülkiyet haklarını garanti ederek ve genel olarak kendi kurallarıyla başka bir merkezden yönetilip yönlendirilen ekonomik toplumun faaliyetleri için bir çerçeve oluşturarak, yasayı ve düzeni koruma işlevleri üzerinde halk denetiminin yerleşmesiyle sonuçlanmıştı. Yüzyılın sonuna doğru başlayan ulusun "toplumsal-

laşması" ise, çok daha radikal bir değişiklik getirdi. O zamana kadar Peterloo**'nın ve Çartistlerin kaderinin göstermiş olduğu gibi, kitlelerin *laissez-faire* sanayicilik sisteminin üzerlerine dayattığı korkunç zorluklara ve ıstıraplara karşı korunmak için fazla güçleri yoktu. Ondan sonradır ki, kitlelerin siyasal gücü kendi toplumsal ve ekonomik paylarını arttırmaya yöneltildi. Ulusal politikanın başlıca amacı, artık sadece düzeni korumak ve dar anlamı ile kamu düzeni diye tanımlanan şeyi idare etmek değil, ayrıca ulusun bireylerini refaha kavuşturmak ve kendi yaşamlarını kazanmalarını da sağlamaktı. İkinci dönemdeki ulusun demokratikleşmesi, egemen orta sınıfın siyasal istemlerinin dayatılması anlamına gelmişti. Kitlelerin ekonomik istemlerini önplâna ilk kez olarak getiren ise, ulusun toplumsallaşmasıdır. Ücretlerin ve istihdamın savunulması artık ulusal politikanın ilgi alanına girer ve eğer gerekirse diğer ülkelerin ulusal politikalarına karşı da dayatılır. Bu da, karşılığında, işçinin ulusunun politikasına ve gücüne karşı yakın bir pratik ilgi duymasını sağlar. Ulusun toplumsallaşması, doğal sonucu olarak sosyalizmin ulusallaşmasını getirir.⁹

Milliyetçilik ile sosyalizm arasındaki 20. yüzyıldaki ittifak, Jakobenlerin ihtilalci milliyetçiliği içindeki ilk tohumlarına kadar geri götürülebilir. Jakoben geleneğin güçlü kaldığı Fransa'da Sol, ardarda gelen sonraki ulusal krizlerde —1871'de, 1917'de ve yine 1940'ta— Sağ'ın uzlaşmacı ve teslimiyetçilerine karşı, ulusal çıkarların koruyucusu olarak öne çıktı. Ancak, modern biçimiyle ittifakın tarihi Lassalle tarafından eğitilmiş Bismarck'a kadar dayanır. Bismarck, Alman işçilerine keskin ve amansız bir milliyetçilikten kazanacakları ne kadar çok şey olduğunu gösterdi. Yakınlarda bir yazarın dile getirdiği gibi, "Sedan** olmasaydı hastalık sigortası da olmazdı".¹⁰

* 1819 Ağustos'unda Manchester'de St. Peter's Field denilen alanda siyasal reform yanlısı halk üzerine güvenlik güçlerinin ateş açarak birçok kişiyi öldürmesi olayına, Waterloo Savaşı'na kinaye verilen ad. (ç.n.)

** 1870'de Prusya ile Fransa arasında yapılan ve Fransa'nın yenilgisi ile sonuçlanan savaş kastediliyor. (ç.n.)

Aynı dönemde, o zamana kadar görülmemiş bir şeyi — kitlelerin milliyetçiliğini— tanımlamak için Büyük Britanya'da "aşırı milliyetçilik" terimi bulunmuştu. Bir on yıl sonra da bu, karşı taraftan, Harcourt'un ünlü "biz şimdi hepimiz sosyalistiz" sözleriyle yanıtlandı. Tory* demokrasinin başarıları, Joseph Chamberlain'ın kariyeri ve Liberal Parti'nin 1906'dan sonra geniş kapsamlı toplumsal reform tedbirlerini kabul etmesi; bütün bunlar, milliyetçilik ile sosyalizmin yakınlaşmasının ilk belirtileriydi. Ulusal politika, bundan sonra kitlelerin desteği üzerine kurulacaktı; karşılığı, kitlelerin, kendi kollektif çıkarlarının ve tutkularının aracı haline gelmiş olan bir ulusa bağlılıklarıydı.¹¹

Bu yüzden 1900'lerin başlarında, "iki ulus" ** arasındaki uçurum öz olarak bütün ileri Avrupa ülkelerinde kapatılmıştı. Ulusun orta sınıfı ait olup işçinin anayurdunun bulunmadığı 19. yüzyılda, sosyalizm uluslararasıydı. 1914 krizi, bu bakış açısının, geri Rusya dışındayken, her yerde eskimiş olduğunu bir çırpıda gösteriverdi. İşçi kitleleri çıkarlarının nerede olduğunu içgüdüsel olarak görüyorlardı. Lenin kendi ülkesinin yenilgisini sosyalist bir amaç olarak ilân etmekte, "sosyal şövenlere" karşı ihanet feryatları koparmakta yalnız kalmış bir sestti. Uluslararası sosyalizm acıklı bir biçimde çökmüştü. Onu yaşatmak için Lenin'in umutsuz artçı hareketi, sadece Rusya'da ve orada da ancak devrimci koşullar kaldığı sürece anlam buldu. "İşçilerin devleti" fiili olarak yerleşince, "tek ülkede sosyalizm" mantıksal sonuç oldu. Rusya'nın sonraki tarihi ve Komünist Enternasyonal'in traji-komedisi, milliyetçilik ile sosyalizm arasındaki ittifakın sürdüğünün parlak bir göstergesidir.

Milliyetçiliğin çağdaş kabarışının altında yatan ikinci neden (milliyetçiliğin, siyasal gücün ekonomik politikaya kendini yeniden dayatmasıyla, siyasal alandan ekonomik alana yayılması), her yerde ken-

* İngiltere'deki Muhafazakâr parti. (ç.n.)

** Bu deyimle, sınıflı bir toplumda mülk sahipleri ile mülksüzler, ya da daha genel bir deyişle yönetenler ile yönetilenler olarak "iki ulus"un bulunması kastediliyor. (ç.n.)

dini göstermiştir. Ama bu durum, genellikle politikacıların ahlâksızlığına ya da büyük iş çevrelerinin kötü etkisine atfedildiği için, ulusun toplumsallaşması ile olan çok daha önemli bağı gözden kaçırıldı. İkinci dönemimizin demokratik milliyetçiliği, özlemleri ağırlıkla siyasal olduğundan ve 19. yüzyılın *laissez-faire* ya da “gece bekçisi” devletinin çerçevesi içinde karşılanabileceğinden, bir tür uluslararası düzenle birarada yaşayabilir ve bağdaştırılabilir olduğunu kesinlikle kanıtlamıştı. Üçüncü dönemin toplumsal milliyetçiliği (ya da ulusal sosyalizmi), ise zemini siyasal özlemlerden ekonomik özlemlere kaydırarak, *laissez-faire* devletinin “toplumsal hizmet” devleti lehine sahneden çekilmesini beraberinde getirdi. Orta sınıfın üstünlüğünden kitlelerin üstünlüğüne, ya da liberal demokrasiden kitle demokrasisine geçiş, devletin niteliğini ilgilendirdiği kadarıyla, politikadan ekonomiye geçiştii. Bundan böyle, ulus-devletin fonksiyonları siyasal olduğu kadar ekonomikti de. Bu işlevlerin kabul edilmesi uluslararası ekonomik düzenin kaldırılmasını öngörüyordu ve başka hiçbir engel olmasaydı bile, o düzenin 1919’dan sonra yeniden canlanmasını önlemiş olacaktı. Milliyetçilik, 19. yüzyılda o kadar kurnazca dışında bırakıldığı ekonomik alana sızmış ve onu fethetmişti. Tek dünya ekonomisinin yerini, her biri kendi bireylerinin refahıyla ilgilenen çok sayıdaki ulusal ekonomiler almıştı.¹²

Ekonomik milliyetçilik ile ulusun toplumsallaşması arasındaki bağ, bütün büyük sanayi ülkeleri tarafından 1919’dan sonra atılan belirleyici ve tarihî önem taşıyan adımla —ulusal sınırların büyük ölçekli göçlere kapatılması— açıkça ortaya çıktı. Üretim ve kâr akışını arttırmak için ucuz ve bol işgücünün önemiyle ilgilenen 19. yüzyıl orta sınıf yönetimleri, öncelikli önemi kendi işçilerinin ücret düzeyleri ve yaşam standartlarına vermek için hiçbir siyasal zorunluluk duymamışlardı. Yabancı işçilerin ülkeye kabul edilmemeleri, elli yıldır, bütün işçi örgütlerinin umutsuz rüyası olmuştu (Marx’ın Birinci Enternasyonal’ini bile kara kara düşündürmüştü). Şimdiyse yasaklama, işverenlerin ve kapitalistlerin açık çıkarlarına aykırı olduğu halde, hemen hemen hiç karşı çıkılmaksızın karar altına alınmıştı.¹³ Böylelikle, 19. yüzyıl uluslararası düzeninin en etkili ve gerekli emniyet

sübablarından birisi, girişken ve hoşnutsuzlara açılan çıkış kapısı, bir darbeyle kapanmıştı. Başlıbaşına başka hiçbir önlem, uluslar arasındaki çatışmanın yeniden canlanmasını kaçınılmaz kılmak açısından daha etkili olmamıştır. Başka hiçbir önlem, yeni ve güçlü emek çıkarlarının dışlayıcı milliyetçilik politikalarına doğru doğal yönelişini daha açıkça sergilememiştir. 1930'lardaki insancıl baskı yabancı mültecilerin Büyük Britanya'ya kabul edilmesi talebinde bulunduğu zaman, onay ancak "iş aramaya çalışmamaları" koşuluyla verilmişti. Ulus, geçimleri ulusal zenginliğe yük getirecek insanları kabul etmeye hazırdı, ama üretici kapasiteleri ulusal zenginliğin artmasına yardım edecek insanları kabul etmeye hazır değildi.

Ancak bu çok daha geniş bir eğilimin sadece bir belirtisiydi. Bir tek Büyük Britanya'da işçinin ucuz yiyecekte olan çıkarı, işçi hareketini bir süre için serbest ticaret geleneğine sadık tuttu. Orada bile, 1931'den sonra, ücret istikrarının daha büyük çekim gücü üstün geldi. İşçiler, sanayi için koruma ve para yardımı tedbirleriyle işverenlerle aynı ölçüde ilgilendiler. Böylesi tedbirlerin savunulması, o zamana kadar çatışmakta olan sermaye ve emek güçleri için yararlı bir buluşma zemini olduğunu kanıtladı. Ulusal ve toplumsal politikalar, her zamankinden daha kararlılıkla tamamen içiçe geçirildi. Aynı araçlar her ikisine de hizmet etti. "Dış ticaret tekeli" ve başka yerlerdeki benzer örgütlenmeler, sosyalist ilkelere kusursuzca uymuşlar; aynı zamanda en etkili ekonomik milliyetçilik araçları olduklarını da göstermişlerdi. "Plânlı ekonomi", bir yüzü milliyetçi diğer yüzü sosyalist olan iki yüzlü bir Janus*'tur. Öğretisi sosyalist görünüyorsa bile şeceresi kuşku götürmez derecede milliyetçidir. "Sosyalizm kuvvet demektir" sözü, birkaç yıl önce sosyalistlere bile paradokslu bir slogan olarak görünüyordu. Bugün bir ulus, savaşta azami kuvvetini kullanmaya karar verdiği zaman, tümüyle sosyalizme özgü politikalara başvurmakta duraksamaz. *Laissez-faire*'in milliyetçilik ile sosyalizmin ortak hücumuna dayanamamasından sonra, saldıranların ikisi de, amaçları açısından tuhaf bir biçimde bir-

* Eski Roma'da başı iki yüzlü bir tanrı. (ç.n.)

birlerinden neredeyse ayırdedilemez hale geldiler. Her ikisi de, bu ittifak sayesinde korkunç derecede güçlendiler.

Milliyetçiliğin kabanışının üçüncü nedeni —üçüncü dönemimiz boyunca ulusların sayısında görülen olağanüstü artış— ender olarak yeterince açıklanmıştır. 1870 yılı burada da önemli bir dönüm noktasına işaret eder. Milliyetçiliğin etkisi, o zamana kadar Avrupa'da egemen ve bağımsız birimlerin sayısını azaltmaktaydı. 1871'de Almanya'nın ve İtalya'nın birliğinin tamamlanmasından sonra, bu birimlerden 14 tane vardı. 1914'te 20 olan sayı, 1924'te 26'ya çıkmıştır. Bağımsız Avrupa devletlerinin sayısının elli yılda fiilen iki katına çıkmasının, Avrupa düzeninin sorunlarını niceliksel olarak arttırdığını söylemek, durumu hafifsemek olur. Değişme daha çok sorunların türündeydi —yalnız beş ya da en çok altı Büyük Devlet'in Avrupa'nın belli başlı sorunlarıyla ilgilenmesini hükme bağlayan 1871 sözleşmesinin artık genel bir kabul görmemesinden sonra, bu durum daha da belirginleşti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra varılan antlaşma da, herhangi bir biçimde kesin ya da sonuçlandırıcı bir antlaşma sayılamazdı. Ulusların kendi kaderini belirlemesi, ayrılma yönünde sürekli bir davet halini aldı. Avusturya-Macaristan'ı parçalayan ve Yugoslavya ile Çekoslovakya'yı yaratan hareketin, Yugoslavya ve Çekoslovakya'nın da parçalanmasını isteyen hareketler tarafından izleneceği muhakkaktı. Milliyetçiliğin öncülleri değişmedikçe, süreç doğal ve meşruydu ve görülebilir bir sonu yoktu. Her ne kadar Britanya Dominyonları ayrı ulusların Britanya Uluslar Topluluğu'nun gevşek bağları içinde olgunlaşmasının etkileyici görünümünü sunsa da, milliyetçilik 1914'ten sonra hızla Arap dünyasına, Hindistan'a, Uzak Doğu'ya yayıldı. Dahası, otoritenin böyle dağılması, hem askerî hem de ekonomik gelişmelerin dünyayı hızlı bir güç yoğunlaşmasına doğru sürüklediği bir zamanda oluyordu. Milliyetçilik, dönemin sınıflı koşullarında derinliğine kök salmış bir eğilimi ihmal etmekle kalmıyor, ona meydan da okuyordu. Bugün bağımsız egemen devlet statüsünde olduğunu iddia eden, Avrupa'da yirmiden çok, dünyada altmıştan çok siyasal birim olduğu yalın ger-

çeği,* üçüncü dönemimizdeki milliyetçiliğin kötülüklerinin şiddetlenmesini tek başına çok iyi açıklar.

Bununla birlikte, Avrupa'da ulusal sınırların bu çoğalışı ve o zamana kadar Batı Avrupa ve onun doğrudan sömürgeleriyle sınırlı kalmış bir kavramın dünya çapında yayılması "ekonomik milliyetçiliğe" korkunç bir itilim vermiş olmasına rağmen, bu terimin, "geri" ulusların, o zamana kadar sınaî gelişmede uzun bir yol almış olanların tekelinde bulunan üstünlükleri paylaşmaktaki doğal ve meşru kararlılıklarına olumsuz bir anlamda kullanılması haksızlık olabilir. Sanayiin 19. yüzyılda dünyanın geri kalanına sınaî ürün sağlayan ve karşılığında gıda maddeleri ile ham maddeler alan Batı Avrupa'daki birkaç büyük ülkede yoğunlaşması, işbölümünün son derece pratik bir örneği sayılabilir. Ama sanayi ülkelerinin bu ayrıcalıklı statüsü, er geç ama mutlaka daha az ayrıcalıklı ülkelerde sanayi üretimi için istek ve kapasite ile ulusal bilincin gelişmesini yaratacağı için, kendi yıkımını da içinde taşıyordu. List, daha 1840 gibi uzun bir zaman önce, serbest ticaretin sınaî bakımdan olgunlaşmış ulusların çıkarına olabilmesine karşın, korumacı gümrük tarifelerinin de geri sanayilerin ve ülkelerin olgunluk durumuna yükselmeleri için gerekli ve meşru bir araç olduğunu ileri sürmüştü. 19. yüzyılda Almanya ve Birleşik Devler'in ikisi de bu dersi öğrenmişler ve bundan yararlanmışlardı. Şimdi aynı dersler, dünyanın her yanındaki yeni ve daha küçük uluslarca benimsendi. Bütün ekonomik milliyetçilik aygıtı, onların sanayilerini geliştirmek ve onlara sınaî gelişmeyle beraber gelecek, bir parça daha fazla güç ve prestij sağlamak için harekete geçiriliyordu. Bu tür işlemler kaçınılmaz olarak uluslararası ticareti daraltıp, daralan pazarlar için rekabeti arttırdı. Sonuçlar feciydi. Ama bunlar için suçlanacak kimse yoktu. Bu sonuçlar, basitçe, her biri sanayi üretiminin kâr ve ayrıcalıklarından kendi paylarını isteyen egemen ve bağımsız ulusların sayısının çoğalmasından kaynaklanıyordu.

Bu üç faktör —ulusun toplumsallaşması, ekonomik politikanın ulu-

* Kitap 1945'te yazılmıştır. Bugün ise, BM'de üye devlet sayısı 159'dur. (ç.n.)

sallaştırılması ve milliyetçiliğın coğrafi genişlemesi— üçüncü dönemimizin karakteristik totaliter belirtilerini ortaya çıkarmakta birleştiller. Bu faktörlerin birleşmesi, anlatımını, tek bir neslin iki dünya savaşına, ya da başka bir deyişle aynı dünya savaşının iki evresine tanık oluşunda buldu ve onların içine, tarihte bir başka savaşta eşini benzerini bulmanın zor olacağı alışılmamış acı bir öfke yerleştirdi.

Zirveye Çıkış

1914 Dünya Savaşı toplumsallaşmış uluslar arasındaki ilk savaştı ve ilk kez olarak, o zamandan beri "topyekûn savaş" olarak adlandırılan bir karakter kazandı. Savaşın sadece hükûmetlerin ve orduların işi olduğu görüşü sessizce terkedildi. Düşmanlıklar sona ermeden önce, asker ve sivil arasındaki geleneksel ayrım çizgisinin silinmesi çok ilerlemişti. Propagandayla, kitlesel terörizmle, ablukayla ve hava bombardımanlarıyla sivillerin moraline saldırılar, kabul gören bir savaş tekniği olmuştu. Popüler ulusal kinler ilk defa bir politika aracı olarak kasıtlı biçimde alevlendirildi ve birçok çevre tarafından, yalnız düşman silâhlı kuvvetlerini yenilgiye uğratmak için değil, ayrıca düşman ulusun fertlerini cezalandırmak için de meşru bir savaş aracı sayılmaya başlandı. İkinci Dünya Savaşı'nda, silâhlı güçler ile sivil nüfus arasındaki gerçek ya da yararlı bir ayrım, hemen hemen daha en başından itibaren kayboldu. Her iki kesim de, sadece aynı mücadelenin farklı görevleri için farklı "cepheleri"nde seferber edilmiş kadın-erkek insan gücünün farklı biçimlenmeleriydiler. Birey, kendi ulusal hükûmetinin gözlerinde olsun düşman hükûmetin gözlerinde olsun, ulusun örgütlü saflarındaki bir birimden ancak biraz daha fazla birşeydi. 1940 Mayıs'ında bir Parlamento Yasası, Britanya hükûmetine, savaşın sürdürülmesinden kaynaklanan herhangi bir amaç için "bireylerin kendilerini, hizmetlerini ve mülklerini Majesteleri'nin emrine vermesini gerektiren" düzenlemeler yapma yetkisini vermişti. Milliyetçilik ile sosyalizm, bir ulusun en büyük gereklilik ânında, şimdiye kadar kabul edilmiş bu en kayıtsız şartsız totaliter tedbiri alkışlamak için elbirliği yapıyorlardı.

Ulusun toplumsallaşmasının zorunlu bir sonucu olarak ekonomik

sistem üzerinde ulusal siyasal otoritenin yeniden kurulması, kuşkusuz iki dünya savaşını hazırlayan duruma katkıda bulunan faktörlerden birisiydi. Ama bu durum, sözkonusu faktörlerden öyle güçlü bir itki alıyordu ki, onlarla ilişkisi nedenlerden biri olduğu kadar sonuçlardan da biridir. 1914'teki savaşın patlamasının doğrudan ve devrimci sonucu, her savaşan hükûmetin kendi ulusal parasını yaratma ve kontrol etme hakkının kabul edilmesi ve evrensel para rolündeki sterling'in tahtından indirilmesi idi. Bu tedbirler ticaret politikasında da karşılıklarını buldular. Savaş halindeki bir ülkenin sıradan vatandaşının özel mülküne ve iş çıkarlarına iki yüz yıldan daha fazla bir süreden beri gösterilmekte olan dikkatli saygı tümüyle bir yana bırakıldı. 1914'ten sonra düşman ülkenin vatandaşlarıyla, doğrudan ya da dolaylı, kişisel ya da ticarî ilişkiler kurmak cezayı gerektiren bir suç sayıldı. Modern savaş tarihinde ilk kez düşmana ait özel mülkiyet kamulaştırıldı — bu, *laissez-faire* toplumunun ve *bourgeois* uygarlığının temellerine ölümcül bir darbe oldu. Cephanelerin ve askerî malzemenin tek kaçak mal sayıldığı ve tarafsız ülkeler insanlarının savaşan ülkelerle serbestçe ticaret yapabildiği günler için düzenlenmiş uluslararası hukuk, bir yandan denizaltı savaşları, öbür yandan “herşeyi kapsayan” bir ablukayla şiddetli biçimde sınırlandı. Daha da önemlisi, savaş yöntemlerinden savaşın amaçlarına kadar yayılan ruhsal değişimdi. Barış koşullarının, hangi taraf galip çıkarsa çıksın, yenik ulusun yaşam standartlarına bir saldırıyı içereceği hemen belli oldu. O zamana değin geri halklara karşı sömürge savaşlarında kullanılan politika türü, ilk kez olarak Avrupa devletleri tarafından birbirlerine karşı çevriliyordu. Toplumsallaşmış uluslar arasındaki savaş, kaçınılmaz olarak galip taraf için ekonomik amaçlar elde etmenin ve yenik tarafa ekonomik sıkıntılar yüklemenin aracı haline geldi. Modern savaşlarda sonuna kadar döğüşölür ve kaybedenlerin hiçbir hakkı olmaz.

Bu belirtileri savaş halindeki ulusların geçici çılgınlıkları olarak ele almak da, yerinde bir teşhis olmaz. Milletler Cemiyeti'yle kazanılmış yeni aygıtı rağmen, savaşlar arasındaki dönem, yalnız 1924 ile 1929 arasındaki kısa ve belirsiz bir ara dönem dışında, uluslararası

ilişkilerde giderek artan ve felâket getiren bir bozulmayla damgalandı. Bu yirmi yıl boyunca, yakın geçmişe ilişkin herhangi bir döneme oranlandığında, uluslar arasında daha çok anlaşma kâğıt üzerine geçirildi, ama pratikte, başlıca siyasal ve ekonomik sorunlar üzerinde daha az kalıcı anlaşma sağlandı. Hem saldırganca tutumlar, İkinci Dünya Savaşı'nda saldırgan durumunda görünen ülkelerle sınırlı da değildi. İlişkilerdeki bu bozulmayı, birkaç insanın ya da birkaç ulusun kötü niyetine, ya da talihsiz bir tesadüfe bağlamak hatalı olur. Kötü bir durumu hesaplasmaya çevirecek insanlar her zaman bulunacaktır. Ne Cenevre'de biraraya gelen elli ya da daha fazla ulusun delegeleri ne de ülkelerinde onlara talimat verenler, aşırı kavgacı ya da aşırı dikkatli insanlar değildi. Tersine bu insanlar, anlaşmaya olan tutkunluklarını, anlaşmanın öz olarak bulunmadığı yerlerde bile hiç olmazsa biçimlerini korumak için anlamsız protokoller ve kararlar imzalamadaki inatçılıklarıyla göstermişlerdi. Bu insanlar, gelişiminin bu son ve en üst aşamasındaki ulusları temsil ettikleri içindir ki, anlaşmakta kesinlikle başarısız kaldılar. Daha önce hiçbir dönemde, uluslar arasındaki işbirliğinden bu kadar çok söz edilmemişti; gerçekteyse işbirliğinin daha az olduğu dönemler çok değildi. Kendi vatandaşlarının hepsinin yaşam standartlarının, istihdamının ve rahatlarının koruyucuları olarak modern uluslar, nitelikleri ve fonksiyonları bakımından, birbirleriyle anlaşmaya varmakta modern zamanların diğer gruplaşmalarına göre muhtemelen daha az yeteneklidirler.

Ulusal bir toplumun fertlerinin görelî olarak yasaya uyma alışkanlıkları ile uluslararası topluluğun ulus-üyelerinin yasaya aykırı hareket etme eğilimleri arasındaki karşıtlık, uzun süreden beri üzerinde fazla konuşmaya gerek olmayacak kadar açık bir gerçek durumundadır. Uluslararası hukukun gözetilmesinde son zamanlardaki hızlı düşüş, bütün gözlemcilerin üzerinde birleştikleri bir noktadır. Bu düşüş, uluslararası anlaşmalardaki düşüş gibi, yukarıdaki analize dayanarak kolaylıkla anlaşılabilir. 17. ve 18. yüzyılların uluslararası hukuku, hükümdarların iyi niyetine dayanıyordu. Söz konusu olan, kişisel sözlerin ve yükümlülüklerin yine kişisel olarak yerine getirilme-

siydi. Monarklar arasındaki dayanışma duygusu, birbirlerine verdikleri sözleri tutmak istemelerine yetiyordu. 19. yüzyıldaki, mülkiyet haklarına saygı temelinde yükselmiş ve yükümlülükleri yerine getirme kurallarının ihlâl edilmesi durumunda Londra'daki uluslararası mali otoriteleri kızdırma korkusuyla güçlendirilmiş olan orta sınıf yönetimleri arasındaki dayanışma da, uluslararası hukukun ve anlaşmaların gözetilmesini hatırı sayılır bir düzeyde tutmaya yetiyordu. Yeterince paradoksal olarak, düşüşün belirtilerini ilk teşhis eden ve bunu demokrasilerin güvenilmezliğine yükleyen, Bismarck'tı. Teşhis çok dardı. Çünkü düşüşe yol açan, herhangi bir özel yönetim ya da anayasa biçimi değil, Bismarck'ın da ilk yaratıcılarından biri olduğu toplumsallaşmış ulustu.

Çağımızda önemli bir uluslararası yükümlülüğün yerine getirilmesi, hangi yönetim biçimi altında olursa olsun, onun gereklerine uyan ulusun iradesine bağlıdır. Yönetimini yabancı paralı askerlerle ya da olayların yönlendirilmesinde hiçbir söz hakkı olmayan bir toplumsal sınıftan zorla toplanmış askerlerle sürdüren bir 18. yüzyıl monarkı, verili bir olası durumda yükümlülüğünü yerine getirebileceğine ilişkin akla yatkın bir güvenle savaş yapmaya söz verebiliyordu. 19. yüzyılda ise liberal demokrasinin yükselişi, Büyük Britanya'yı bir deniz gösterisinden daha ciddi bir şeye karıştırması muhtemel taahhütlere karşı son derece ihtiyatlı bir tutum takınmaya götürdü.¹⁴ Amerikan anayasası da, bugüne kadar Birleşik Devletler'in hangi koşullarda olursa olsun savaş yapma yükümlülüğünü kabullenmesini fiilen engelledi. Modern toplumsallaşmış ulus ve topyekûn savaş çağında, ihtiyatlı bir hükûmet, anayasal yetkileri ne olursa olsun, en azından birkaç gün ya da birkaç hafta sonrasında daha fazla bir süre söz konusu olduğu sürece, böyle bir taahhütte bulunmaya yetkili olduğundan pekâlâ kuşku duyabilir. Bu sakinlik, Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'ndekiler gibi özgüllükle belirlenmemiş yükümlülükler için özellikle geçerli olur. Fethedilmiş bir düşman bölgesinin düzen ve asayişini kur'a erlerinden oluşan ordularla sağlamak bile, hiçbir modern demokrasinin uzun bir dönem için kolaylıkla kabul edemeyeceği bir yükümlülüktür.

Mâî ve ekonomik taahhütler de aynı ölçüde kuşkuludur. Hükûmetlerce tam bir iyi niyetle ama sonuçlarını tam kavramaksızın kabul edilmiş olabilirler. Ama ilerde, anlaşmayı yapan ülkelerin birinde yaşam standardına ya da istihdam düzeyine zararlı hale gelirlerse, Büyük Britanya'nın 1933'te Birleşik Devletler'e karşı mâî yükümlülüklerini tanınmaması gibi, tanınmayacaklardır.¹⁵ Uluslararası hukukun genel hükümleri de, eğer gözetilmelerinin savaş zamanında can kaybına ya da yenilme riskine, barış zamanında ciddi ekonomik zarara yol açacağı görülür ya da buna inanılırsa, modern bir ulus tarafından artık gözetilemez. Modern ulusal hükûmetlerin başka hiçbir yükümlülüğün ağır basmasına izin vermeyecekleri ilk yükümlülüğü, kendi halkına karşıdır. Gelişmelerin bu durumuna, artan insan kötülüğünün kanıtı olarak yas tutmak saçma olur. Bu durum, aynı ölçüde, pekâlâ keskinleşmiş bir toplumsal bilincin kanıtı da sayılabilir. Ama hangi görüşü dikkate alırsak alalım, modern ulusal hükûmetlerin, bunlar kendi uluslarının refahı ya da güvenliği için külfetli ve tehlikeli hale geldiği zaman, uluslararası antlaşmaları ya da uluslararası hukuk kurallarını artık gözetemeyecekleri ve gözetmeyecekleri gibi kuvvetli bir kanıtı ihmal etmek de budalaca olur. Ulusal hükûmetlerce kabul edilmiş muhtemel yükümlülükler üzerine kurulmuş olan herhangi bir sözde uluslararası düzen, çerden çöpten bir yapı olup baskı karşısında un ufak olup dağılacaktır. Hükûmdarlar çağının uluslararası hukuku, savaşta olduğu gibi barışta da toplumsallaşmış ulusla bağdaşmaz. Uluslararası antlaşmalar ve uluslararası hukuk temelinde uluslararası bir uluslar topluluğu yaratmadaki başarısızlık, Batı'da milliyetçiliğin nihai iflâsına işaret eder.

Bu arada milliyetçiliğin coğrafi sınırlarının genişlemesi, yalnız ulusların sayısının çoğalması değil, ayrıca milliyetçilik fikrinin tohumlarının yeni ve bâkir topraklara ekilmesi anlamına da geldi. Milliyetçilik, Batı Avrupa'da Hristiyanlık, doğal hukuk ve dünyevî bireycilik gelenekleri ile beslenmiş topraklarda yetişmişti. Doğal hukuk ve bireyci gelenekler, Alman topraklarında ancak zayıf kökler sayılabiliyordu. Rusya'da ve Ortodoks kilisesinin egemen olduğu diğer ülkelerde ise ya önemsenmemişler ya da yadsınmışlardı. Milliyetçilik şimdi, Av-

rupa sınırlarının ötesinde, hem Hristiyanlık hem de Avrupa geleneğine yabancı ve Avrupa'da milliyetçiliği o kadar uzun süre kısıtlamaya yardım etmiş mantıksız engellerin bilinmediği ülkelere yayılıyordu. Avrupa'da bile Birinci Dünya Savaşı'nın acımasızlığı, bu engelleri ortadan kaldırmakta çok şey yapmıştı. İkinci Dünya Savaşı, insancıl bireycilik geleneğine de, evrenselci doğal hukuk geleneğine de sahte bir bağlılığı dahi göstermemiş bir Alman iktidarı tarafından başlatıldı. Sivillerin kütleler halinde topraklarından sürülmeleri bütün Avrupa'da uygulandı. Doğu Avrupa'da çok sayıda Yahudi bilinçli olarak yok edildi. Birçok örnekte Almanya, ünlü Pearl Harbour saldırısında da Japonya, önceden savaş ilânına bile gerek görmezsiniz askeri harekâta geçtiler. Uluslararası hukuk, belki rakibi itibardan düşürmek için başvurulabildiği zamanlar dışında, neredeyse gündemin dışına atılmıştı. Savaş sırasında, yoğunlukları ayrı ayrı savaş alanlarının Batı Avrupa geleneğine katkıda bulunuş derecesine önemli ölçüde uyan insanlık dışı hareketlerin ve acımasızlıkların yükselişine tanık olundu. Savaş, Doğu Avrupa'da Batı Avrupa'da olduğundan daha büyük barbarlıkla, Asya'da ve Pasifik'te ise en büyük vahşetle yapıldı. Rusya da Japonya da, savaş tutsaklarına yapılacak işlemlere ilişkin Cenevre Sözleşmesi'ne taraf değillerdi. Almanya'da da özellikle güçlü Nazi organları, onun getirdiği yükümlülüklerle karşı artan bir aldırmaçlık gösterdiler.

Ancak Batı Avrupa'yı uluslararası boğuşmanın en kötü vahşiliklerinin bile dışında tutmak için, zaman erkendir. Askerî disiplinin çöküşü ve işgal edilmiş ülkelerin dört yıllık ezici baskı döneminden kurtulmaları, dehşet uyandırma açısından, dünyanın diğer kısımlarında meydana gelen herhangi bir şeyle karşılaştırılabilecek patlamalara hâlâ yol açabilir. Zaten açıklanmış ulusal politikalarda, uluslar arasında sonul bir barış uzlaşması umudunu taşıyan fazla bir şey de yoktur. Milliyetçiliğin doruğuna, belki kadınları, erkekleri ve çocukları evlerinden zorla koparıp türdeş (homojen) ulusal birimler yaratmak için başka yerlere nakletmesinin aydın bir politika olarak görülmeye başlanacağı zaman varılır. Böylesi plânlar, ilk kez, Fransız ihtilâlcı milliyetçiliğinin coşkun anlarında, Jakobenler Almanca ko-

nuşan nüfusu Alsace'tan sürmek ve yerine iyi Fransızları yerleştirmek istedikleri zaman tartışılmıştı.¹⁶ Bu plânlar yüz yirmibeş yıl uykuda kaldıktan sonra, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yeniden su yüzüne çıkarıldı. Venizelos, daha Ocak 1919'da, Küçük Asya'daki ulusal sınırların "toptan ve karşılıklı nüfus değişimi" yoluyla düzeltilmesini teklif ediyordu. Aynı sıralarda Mackinder da, jeopolitik üzerine ünlü denemesinde, Doğu Prusya'nın Alman nüfusunun Posen'in Polonyalı nüfusuyla değiştirilmesini öneriyordu.¹⁷ Küçük çaplı nüfus değişimleri sonradan Türkiye ile Yunanistan, Yunanistan ile Bulgaristan arasında yapıldı. Bu umutsuz çözümler, ne yazık ki Milletler Cemiyeti tarafından sahte ve zamansız bir yüce gönüllülük havasıyla sarıp sarmalandı. Hitler, kendisinden önce bu biçimde yaratılmış olan durumdan istediği gibi sonuçlar çıkardığı zaman bile, bu hava açıkçası dağılmamıştı. Bugün bölgesel ilhaklar, eğer orada yaşayan nüfusun toptan sürülmesi ile birlikte olursa daha çok (daha az değil) saygıdeğer olarak değerlendiriliyor. Bu, tarihte kaydedilen en duygusuz hareket değildir belki, ama, ulusun kendi başına bir amaç olarak bireyin üstünde en kesin yüceltilmesi, insanlığın milliyetçilik putuna kitleler halinde feda edilmesi olduğu da muhakkaktır.

Dördüncü Bir Dönem mi?

İkinci Dünya Savaşı, böylece, modern uluslararası ilişkilerin üçüncü döneminin zirveye çıkışına ve felâketine işaret edip, bizi, karakteri belki de gelecek bir yüzyıl için insanlığın kaderini biçimlendirecek dördüncü bir dönemin eşiğinde bırakır. Bir ilk bakış, milliyetçiliğin kuşku götürmez derecede bu andan daha güçlü bir zamanı asla olmadığını düşündürür ve bu bakış, uluslararası ilişkilerin geleceği hakkında hemen hemen kayıtsız şartsız bir kötümserliğe varır. Ancak daha yakın bir analiz, mutlaka daha cesaret verici olmasa bile, gelecek birkaç yıl neye gebe olursa olsun, her halükârda ulusların ve uluslararası ilişkilerin bir başka ince, ama henüz açıkça tanımlanamayan, değişim sürecinden geçmekte olduğunu öne sürmeye yetecek kadar farklı bazı eğilimleri açığa çıkarabilir.

Yeterince paradoksal olarak, savaşın kendi bazı özellikleri, önceki dönemin kayıtsız şartsız milliyetçiliğinden bir gerilemeye işaret eder görünüyor. İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasında ulusal bir yüceltme ya da coşku izinin yokluğu, bütün ülkelerde —en çok da Almanya'nın kendisinde— 1914'ün yurtsever heyecanına, zamanında çok sözü edilen çarpıcı bir karşıtlık sunuyordu. Ulusal kinler eski kendiliğinden samimiliklerini yitirdiler ve ince ideolojik kılıflarla maskelendiler. Almanya'da "nefret ilâhi"si yeniden görünmedi. Büyük Britanya'da "Vansittarizm"* olarak adlandırılan şey, son savaşta

* İki dünya savaşı arasında İngiliz diplomasisinin Almanya'ya yönelik olarak uyguladığı *appeasement* (yatıştırma) politikasının karşısında yeralan diplomatik-siyasal tutum Lord Chamberlain'ın başını çektiği *appeasement* politikasına karşı çıkan diplomat Lord R. Vansittard'ın (1881-1957) adından hareketle yapılan bir tanımlama.

mimi popöler duygunun oldukça utangaç bir rasyonelleştirilmesi-ydi. Hitler'in "milliyetçiliği" bile, zaman geçtikçe, daha az Almanya'-ya özgü bir şey haline geldi. "Aryan" ya da "Nordik" olan bu tür milliyetçilik, ilkin **Grossraumwirtschaft***'ın gereksinimlerinin zorlaması, sonra da insan gücüne duyduğu taleple, bu vasıfları beklen-medik yerlerde keşfetmeye başladı. "Quisling" ** ciliği birçok ülke-deki kapsam ve önemi hakkında tam ve tarafsız bilgi edinilmesi bir süre için pek beklenemez. İşbirlikçiliğin Çekoslovakya ve Yugoslavya gibi yeni kurulmuş ulusal birimlere bulaşması belki hayret verici de-ğildi, ama ulusal geleneklerin en eski ve en derin biçimde kök sal-dığı Avrupa ülkelerindeki yaygın "işbirliği", tümüyle yeni ve şaşırtı-cı bir gelişmeydi. Alman fabrikalarındaki on-oniki milyon işçi, işgal edilen ülkelerde olağanın üstünde bir tempoyla savaş malzemeleri üreten fabrikalar, Alman ordularında temsil edilen bir düzine yabancı milliyetten oluşturulan önemli asker grupları, iyi yetişmiş ve son de-rece güvenilen **Waffen (silâhlı) S.S.**'in yalnız sıradan erlerinin de-ğil, subay kadroları içinde yabancıların geniş ölçüde alınması — bu olgular, tümüyle kaba kuvvete dayanarak açıklanamayacakları gi-bi, bunları dizginsiz ve militan bir milliyetçilik çağı tablosu ile uzlaş-tırmak da zor görünüyor. 1940 ve 1941'de Hitler'in zaferlerine in-kâr edilemez katkılarda bulunan siyasal savaş, öncelikle milliyetçi-liğin düşüşünün bir belirtisi ve nedenidir. Siyasal savaş, ancak ulu-sal dayanışmada gedikler bulduğunda başarı sağlar; bu gedikleri genişletmeyi ve derinleştirmeyi hedefler. Alman gücünün Avrupa'-da en başarılı olduğu bir zamanda kağıda dökülmüş şöyle bir zeki-ce yorumdan haklılık payı olduğu teslim edilmelidir: Hitler'in başa-rıları, asıl onun aşırı milliyetçiliğinde değil, tersine milliyetçiliğin komşu ülkelerde çürüdüğü hakkındaki zekice yargısında saklıdır.¹⁸

Belirtilen bu tek tek olaylar, başka ve daha geniş göstergelerle

* Büyük alan ekonomisi. (ç.n.)

** Adını Norveç'li devlet adamı Vidkun Quisling'ten alan ve İkinci Dünya Sava-şı'nda ortaya çıkan, ulusal güçlere ihanet edip işgalci güçlerle birlikte hare-ket etme politikası; işbirlikçilik. (ç.n.)

çakışmasalardı, aldatıcı ve istisnâî olarak bir kenara bırakılabilirlerdi. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru, zafere giden ana güçlerin hiçbirisi daha eski anlamıyla milliyetçi değildir. Nihayet Büyük Britanya da Britanya Uluslar Topluluğu da hiçbir zaman milliyetçilik seline kapılmamışlardı. Britanyalı sözcüğü, hiçbir zaman katı anlamıyla ulusal bir çağrışım kazanmadı. Resmen "Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı" olarak bilinen varlığın vatandaşlarını anlatan hiçbir özgün isim yoktur. Dünya politikasının iki yeni devinin —Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği— ulusal olmayan isimleri ve çokuluslu statüleri daha da önemlidir. Ulusların içinde eridiği bir pota olmak, Birleşik Devletler'in gururudur. Amerikan ordusunda Alman, Polonyalı, İtalyan, Hırvat ve bir düzine başka ulusal kökenlerden gelen insanlar, Avrupa'nın kurtuluşu için yan yana yürümüşlerdi. 1940 başkanlık seçiminde bir aday Hollandalı, bir başkası Alman atalarından gururla söz edebiliyordu. Sovyetler Birliği'nde ulusal sorun karşısında alınan yalpalayan tutum, Gürcü bir liderin yönetiminde, birliği oluşturan uluslar çeşitliliğini kendi kapsamlı yurtseverliği içinde kucaklayan bir Sovyet bağlılığının vurgulanmasıyla sona erdi.

Bu yüzden İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki iklim, Habsburg, Romanov ve Türk imparatorluklarının ulusların kendi kaderini belirlemesi bayrağı altında dağılmasının uluslararası ilişkilerde bir gelişme işareti sayıldığı 1919'daki iklimle göre çok farklı olacaktır. Bu pekâlâ, eski bölünerek çoğalan milliyetçiliğin, nihai siyasal ve ekonomik birim olarak küçük uluslara ilişkin ideolojinin son zaferi olarak da görülebilir. Çünkü o, kazananın kaybettiği zaferlerden biriydi. Siyasal değişiklikler, evrimci ya da devrimci olsun, ender olarak her yerde eşit yoğunlukla ve aynı ilerleme temposuyla hissedilirler. Asya'da ulusların kendi kaderini belirleme istemi, belki geçmiştekinden daha zayıf ve daha az güvenle, ama hâlâ duyulabiliyor. Avrupa'da geçmiş dönemin bazı küçük birimleri, güvensizleşen bağımsız varlıklarını birkaç nesil daha zar zor sürdürebilirler. Diğerleri, siyasal bağımsızlıkları gerçekte ortadan kalktığı zaman, hiç olmazsa gölgesini elde tutmakla yetinebilirler. Ama bu birimlerin askerî ve

ekonomik bakımdan güvensizlikleri, geri dönölmez bir biçimde gösterildi. Onlar başka örgütlenme biçimlerine doğru ilerleyen bir dünyada artık sadece kural dışı ve çağ dışı olarak yaşayabilirler. Ama bu başka örgütlenme biçimlerinin ne olabileceği, onları insanlığa, yakın geçmişin örneklerine göre daha hoşgörölü kılma umudunun olup olmadığı, üzerinde durulacak bir konu olarak kalıyor.

II. ENTERNASYONALİZMİN GELECEĞİ

Uluslararası örgütlenmenin kesin ve kabul edilebilir birimi olarak ulusa, günümüzde iki cephede meydan okunmaktadır. İçeriden ve dışarıdan, idealizm açısından ve güç açısından. Ulus, ahlâkî düzlemde, doğasında varolan totaliter içeriği suçlayanların ve adına lâ-yık bir uluslararası otoritenin, ulusların değil kadın-erkek bütün insanların hakları ve refahıyla ilgilenmesi gerektiğini ilân edenlerin saldırısı altındadır. Güç düzleminde ise, kendisini askerî ve ekonomik örgütlenme birimi olarak modası geçmiş kılan ve gerçek karar ve kontrol gücünü hızla büyük çokuluslu birimlerin ellerinde yoğunlaştıran modern teknolojik gelişmeler tarafından zayıflatılıyor. Bu iki saldırı birbirinden tümüyle bağımsız değildir. Çünkü, milliyetçiliğin ahlâkî dayanaklarının geniş biçimde sorgulanmasına bir ölçüde yolaçan, ulus-devletin askerî güvenliği ya da ekonomik refahı sağlamaktaki başarısızlığıdır. Gelecek, söz konusu meydan okumaların kuvvetine ve aralarında kurulabilecek dengenin niteliğine bağlıdır. İlk önce "içeriden" meydan okumayı inceleyebiliriz.

Birey ve Ulus

Her yerleşik tarihsel kurum, yasalarla güvence altına alınmış çıkarlar sağlar ve kendisi için, temel ilkeler tarafından zaman zaman, öncelikle de kriz dönemlerinde sınanması gereken talepler belirler. Milliyetçiliğe meydan okunması, uluslararası bir düzende ulusların yerinin kabul edilmesini dışlamaz; o yerin ne olduğunun daha iyi anlaşılmasının yolunu aydınlatır. Ulus, (örneğin aile anlamında) “doğal” ya da “biyolojik” bir grup değildir. Bireyin sahip olduğunun söylenebildiği anlamda “doğal” hakları yoktur. Ulus, tanımlanabilir ya da açıkça farkedilebilir bir varlık değildir; evrensel de değildir. Tarihin belirli dönemleri ve dünyanın belirli bölgeleriyle sınırlıdır. Bugün (bütün çağların en ulus—bilinçli çağında), dünya nüfusunun büyük bir sayısal çoğunluğunun herhangi bir ulusa hiçbir bağlılık hissetmediğini söylemek, herhalde hâlâ yerinde olur. Buna rağmen ulus, gönüllü bir birlikten çok daha fazla bir şeydir. Kendi içinde, geleneksel süslemelerle örtülmüş olmasına rağmen, üzerinde yaşanan toprağa, dile ve aileninkinden daha geniş bir yakınlık duygusuna bağlılık gibi, doğal ve evrensel unsurlar barındırır. Modern ulus tarihsel bir gruptur. Daha geniş bir toplumda yeri ve fonksiyonu vardır, istemleri reddedilemez ya da görmezden gelinemez. Ama bu istemler, zamanın ve mekânın tarihsel koşullarıyla belirlendiklerinden hiçbir koşulda mutlak olamazlar. Şimdi de, öncelikle güvenliğin ve ekonomik refahın gereksinimleriyle bağlı olarak ele alınmak zorundadır. Karşı çıkılması ve reddedilmesi gereken, milliyetçiliğin ulusu siyasal gücün tek haklı egemenlik mercii ve dünya örgütlenmesinin sonul temel birimi yapma iddiasıdır. Bu, 1919’a kadar doğrulanmamış ve o zaman da yalnızca Avrupa kıtası için doğrulanmış olsa bi-

le, son üç yüz yıldır derece derece ileri sürülen bir iddiadır.

Herhangi bir uluslararası düzenin bir uluslar birliği biçimini almak zorunda olduğu, milliyetçiliğin temel bir ilkesidir. Tıpkı ulusal topluluğun tek tek bireylerden meydana gelmesi gibi, uluslararası topluluk da ulus üyelerden meydana gelmelidir. Uluslararası ilişkilerin önceki bölümde incelenen birinci döneminde bu varsayım yeterince doğaldı; o zamanın uluslararası topluluğunun üyeleri tek tek hükümdarlardı. İkinci dönemde kişiselleşmiş ulus, hükümdarın kişiliğinin yerini almıştı. Önceki dönemin varsayımı artık biraz eskimeye başlıyordu. Ama bütün önemli ülkelerde monarşinin varlığını sürdürmesi onu canlı tutmaya yardımcı oluyordu. Başlangıçta, Avrupa Konseri'nin monarkların ya da onlarca görevlendirilmiş kişilerin özel bir meclisi olacağı düşünülmüştü. Hükümdarlar arasındaki periyodik toplantılar bu aygıtın önemli bir parçası olmaya devam ediyordu. Üçüncü dönemde, monarkların bu uluslararası meclisi efsanesi bile, Austen Chamberlain, Briand ve Stresemann arasında kişisel ilişkiler olduğu yolunda geniş ölçüde hayalî bir üfürmeyle onu demokratik kisve altında canlandırmak için zayıf bir girişim yapılmış olmasına rağmen, ölmüştü. Ancak bu efsane o zamana değin öylesine yerleşmişti ki, bireysel yönetici yerine bütün ulusun konması çoğunlukla tamamen bilinçsizceydi. İki savaş arasındaki dönemde, uluslararası topluluğun uluslardan meydana gelmesi gerektiği düşüncesinden kuşku duyan ya da böyle müthiş bir varsayım yapıldığının özellikle farkında olan insan sayısı azdı.

İki savaş arasındaki dönemde birçok uluslararası konuşmacıya malzeme sağlamış olan, bireylerden meydana gelmiş ulusal bir topluluk ile uluslardan meydana gelmiş uluslararası bir topluluk arasındaki sözde benzetme, bizden, uluslararası topluluk üyelerinin ulusal bir topluluğu meydana getiren bireyler gibi, tanınan, farkedilebilir ve karşılaştırılabilir varlıklar olduğuna inanmamızı bekler. Bu varsayım tartışmaya açıktır. 17. ve 18. yüzyılların uluslararası topluluğunu oluşturan hükümdarlar, güçleri sayesinde topluluk üyeleriydiler. Geçerli ölçü güçtü. Aynısı 19. yüzyıldaki Avrupa Konseri'ni oluşturan Büyük Devletler için de geçerliydi. Öte yandan 1919 Avrupa

Antlaşması da, iki yeni ve devrimci istemin —ırka ya da dile dayanan grupların ulus olma niteliklerine dayanarak siyasal bağımsızlık ve devlet kurma istemi ile bütün bağımsız devletlerin uluslararası topluluğun gerçek üyeleri olma istemi— kabul edilmesi üzerine temellenmişti. Böylece uluslararası topluluk üyeliği, görünüşte güç sorunu olmaktan çıkıp hak sorunu oldu. Teorik olarak, bu büyük bir ilerlemeye işaret eder görünüyordu. Pratikte ise, ulus olduğunu iddia eden bir grubun devlet kurma hakkını objektif olarak belirleyebilecek ayırdedici özellikler keşfetmenin, ya da güç kriteri olsun siyasal çözüm kriteri olsun ikisinden birini devre dışı bırakmanın olanaksızlığını kanıtlıyordu. Böylece uluslararası topluluk üyeliğinin kendisi de, belirsiz ve tartışmaya açık hale geldi. Ulusların da tek tek insanlar gibi bağımsız ve kendi kaderini belirleyen varlıklar olduğu ilân edilince, şu soru kaçınılmaz olarak ortaya çıkıyordu: Hangi uluslar? Bu soruya verilen kesin bir yanıt yoktu.

Siyasal düşünürler, birey benzetmesini izleyerek, uluslara da eşitlik ve özgürlük gibi doğal haklar yüklemeye başladıkları zaman, güçlük çok daha ciddi bir hale geldi. 19. yüzyıl, ulusların özgürlüğünü demokrasinin doğal bir sonucu olarak kabul ediyordu. Ama 19. yüzyılda olsun iki savaş arasındaki dönemde olsun pek az sayıdaki düşünür, bunun kesin anlamını ya da doğruluğunu araştırmış görünüyor. Yine de özgürlük, tek tek kadın-erkek herkesin vazgeçilmez ayrıcalığıdır. Özgürlüğün uluslara da atfedilmesi ise, ancak kolaylıkla bir klişe haline dönüşen ve bazen ulusun bir tapınma nesnesi ve kendi başına bir amaç olarak Hitlerci yüceltilmesinden zorlukla ayırdedilebilen, uyuşturucu bir benzetmeyle sözkonusu olabilir. Bir ulus için özgürlük, ulusu meydana getiren kadın-erkek bütün insanlarca istendiği ve kendi özgürlüklerinin vazgeçilmez bir parçası olarak hissedildiği sürece anlam taşır. Bununla birlikte iki savaş arasında bazı ülkelerde olduğu gibi, ulusun geniş kesimleri için temel hak ve özgürlüklerin ısrarlı reddine yol açan bir ulusal özgürlük, sözlerdeki çelişkiden biraz daha iyi bir şeydir. Orta Avrupa'da 1919'dan sonra birçok insanın, kendilerini Habsburg İmparatorluğu'ndan kurtarmış olan ulusal özgürlükten yakındıkları iyi bilinir. Sıradan erkeklerin ve

kadınların, uluslarının özgürlüğünün bedeli olarak kendi geçim araçlarının ya da kişisel özgürlüklerinin yitirilmesini seve seve kabul ettikleri varsayımını kolaylıkla yapabilmek, ancak bu tür deneylerden ıstırap çekmemiş insanlara özgüdür.

Aynı sonuç, geleneksel olarak özgürlükle yanyana anılan bir başka hak —eşitlik hakkı— için de aynı ölçüde geçerlidir. Apaçık, önemli ve denkleştirilmesi olanaksız eşitsizliklerle bölünmüş bireyler arasında hiçbir siyasal topluluğun kurulamayacağı bilinen bir şeydir. Siyasal birim içinde bu güçlük, genellikle işlerliği olan topluluğa sadece aralarında belirli bir eşitlik ölçütü varolan en güçlü gruptan —beyaz adamlar, toprak sahipleri, mülk sahibi sınıflar, vb.— üyelerin alınmasıyla çözüldü. Uluslararası açıdan da, 19. yüzyıldaki uluslararası Büyük Devletler topluluğuna bir parça gerçeklik kazandıran çözüm buydu. Bu dışlayıcı çözüm artık kabul edilemez. Ama bunun yadsınması da dünyayı, (üç üstün devleti hesap dışı bırakırsak) Çin ile Arnavutluk, Norveç ile Brezilya gibi birbirlerinden o kadar fantastik biçimde ayrılan birimlerden meydana gelen bir uluslararası topluluk yaratma gibi olanaksız bir görevle karşı karşıya bırakır.¹ Dumbarton Oaks'ta hazırlanan Birleşmiş Milletler Bildirisi taslağında "bütün barışsever devletlerin egemen eşitliğine" yapılan gönderme, ya yüksek derecede siyasal saflığın ya da yaygın batıl inançları fütursuzca teşvik etmeye hazır oluşun bir kanıtı olarak değerlendirilmelidir. Özgürlük hakkı gibi eşitlik hakkı da, nasıl yorumlanmış ve koşullanmış olursa olsun, (uluslara değil) sadece bireylere atfedilebilecek bir haktır. Bizim sağlamakla ilgilendiğimiz şey de, Arnavutluğu Çin ve Brezilya ile eşit bir konuma getirmek değil, tek tek her Arnavudu, kişisel haklar ve fırsatlar konularında, tek tek her Çinli ya da Brezilyalı ile eşit bir konuma getirmektir. Ulusların eşitliği yalnız ulaşılamaz bir şey olmakla kalmamaktadır; ayrıca ne âdil ne de arzu edilebilir bir şeydir. Kadın erkek her bireyin eşitliği de gerçekte tümüyle sağlanabilir bir şey değildir; ama her halûkârda çağrıştırdığı bazı yanlarıyla, insan çabasının sürekli bir amacı olarak kabul edilebilecek bir idealdir.

Üçüncü dönemimizin toplumsallaşmış milliyetçiliğine meydan oku-

ma, böylece bireyin haklarının ulusların haklarının içinde erimesini temel kabul eden bir uluslararası düzenin protesto edilmesi biçiminde kendini gösterir. Geleceğin uluslararası düzeni, birbirlerine anayasal bir karşılıklı haklar ve yükümlülükler sistemiyle bağlanmış özgür ve eşit bir uluslar toplumu olamaz. Geleceğin barışını hazırlayacak olanların kurmaya çalışmak zorunda oldukları özgürlük ve eşitlik, ulusların özgürlük ve eşitliği değil, anlatımını kadın-erkek bütün insanların günlük yaşantılarında bulacak bir özgürlük ve eşitliktir. İkinci Dünya Savaşı'nın patlamasından önce bile, bu gereksinim için artan bir bilinçlenmenin belirtilerini gözlemlemek zor değildi. Milletler Cemiyeti'nin "teknik" diye adlandırılan organları, Uluslararası Çalışma Örgütü dahil, eksikleri olsa da, siyasal organlara göre çok daha büyük bir canlılık gösterdiler. Bu organların, ulusların güvenliğinden çok bireylerin refahını doğrudan etkileyen konularla ilgilenmiş olmaları anlamlıdır. Uluslararası hukuku içine düştüğü kanışıklıktan belki benzer bir evrim kurtarabilir. Yakın zamanlarda yapılan bir eleştiri, modern uluslararası hukuktaki "iki eğilimi" ayırdetmiş bulunuyor:

Birisi mevcut durumuyla devletler arasındaki ilişkilerle ilgilenmiş... diğeri ise uluslararası hukuku, uluslararası işbirliği ve kurumlar aracılığıyla, bireyin çıkarlarını ve refahını yükseltmek ve korumak için kullanmıştır.²

Geleceğin uluslararası düzeninin arkasındaki itici güç, nasıl ifade edilirse edilsin, ulusal yakınlıklarına ya da bağılılıklarına aldırmandan tek tek insanların değerine ve insanların refahını yükseltmek için ortak ve karşılıklı bir yükümlülüğe inanç olmalıdır.

Öte yandan milliyetçiliğin gözle görülür siyasal ve ekonomik iflâsı, bir yüksek dünya direktörlüğü gibi hayalî bir çözüm girişimine atılmayı haklı çıkarmak için kullanılmamalıdır. Bireyin kurtuluşu çağrısı, duygusal ve boş bir evrenselcilik çağrısı olarak yorumlanmamalıdır. Belirli evrensel ilke ve amaçların ortak onaylanmasını desteklemeye yeterli bir insanların birliği duygusu, mevcut bütün kanıtla-

ra bakıldığında, henüz, egemen ve evrensel bir otorite uygulayan bir örgütlenmeyi haklı çıkarmaya yetecek kadar güçlü değildir. Wendell Willkie'nin "tek dünya"sı gibi popüler sloganlar aldatıcıdır. İki başkent arasındaki gidiş geliş süresini haftalardan günlere, günlerden saatlere indirmek, her halûkârda kısa vadede, karşılıklı anlayış ve birleşik hareketin gelişmesi için hiçbir güvence sağlamaz. İletişimdeki büyük ilerlemelere rağmen, gerçekte, bugünkü dünya, Büyük Britanya'nın Roma İmparatorluğu'nun en şaşıaali devrinden bu yana herhangi bir tek merkezin sağlamış olduğundan daha büyük bir üstünlük elde ettiğı 19. yüzyılla kıyaslandığında daha az "tek"tir. Çağımız dünyası, birbirleriyle rekabet eden bir kaç güç merkezi etrafında dönüyor. Zaten modern yaşamın tüm karmaşıklığı da bölünme yaratmaya eğilimlidir. Evrensellik tuzağı, 1919'dan beri uluslararası düzenin yaratıcıları için tehlikeli bir büyüleyicilik taşıdı. Bir dünya örgütlenmesinin evrenselliğı, neredeyse kaçınılmaz olarak özgöl çıkarların ve özgöl bağılılıkların çekiciliğini zayıflatmaya eğilimlidir. Milletler Cemiyeti'nin zayıflıklarından birisi, herhalde kararlarının genel ve belirsiz olmasıydı. Büyük Britanya'dan istediğı yükümlölüklerinin aynısını Arnavutluk'tan istiyor, ayrıca Almanya'ya karşı Belçika'nın, Birleşik Devletler'e karşı Panama'nın bağımsızlığını savunmakta her ikisinden de aynı yükümlölüğü bekliyordu. Bu genellemeler, bütün yapıyı soyut ve gerçek dışı bıraktığı için, ancak somut politika terimlerine dönüştürölmemiş saf akıl yürütme terimleriyle haklı çıkarılabilirdi. Sözleşmesine özgün Monroe Doktrini için çekince koyan bir maddenin eklenmesinden itibaren, Milletler Cemiyeti'nin tarihi, teorik ve işlerliğı olmayan evrenselcilikten, pratik ve işlerliğı olan bölgeciliğe kaçış için sürekli girişimlere tanıklık eder. Bir dünya örgütü, değerli bir sembol olduğu kadar gerekli bir kolaylık da olacaktır. Ama ara birim daha büyük olasılıkla, milliyetçilikten enternasyonalizme geçiş sürecinde işlemsel bir etken olacaktır.

Aynı ihtiyat, dünya çapındaki ekonomik örgütlenme tasarıları için de geçerli olmalıdır. Milliyetçiliğe karşı protesto, anlatımını kesinlikle Aydınlanma düşüncesinin aristokratik kozmopolitenliğine ya da 19. yüzyılın *laissez-faire* bireyciliğine bir dönüşte bulmayacaktır.

Üçüncü dönemimizin toplumsallaşmış ulusu varken yok edilemez. "Ulus için, ama ulusun çoğunluğunun dışında bırakılması gereken bir zenginlik" yanlısı merkantilizm, ölmüştür. Öte yandan terazinin bir kefesindeki birey ile öbür kefesindeki bütün dünya arasına hiçbir fiilî ekonomik biriminin girmemesi anlamına gelen *laissez-faire* bireyciliği de, aynı ölçüde anılarda kalmıştır. "Serbest rekabet" in, "herkes herkese karşı" ekonomik ilkesinin izlenmesi, kaçınılmaz olarak toplum vicdanını sızlatan ve daha az imtiyazlı kesimleri, karşılığında buna uyan karşı-tedbirleri de tahrik ederek, kendini savunma tedbirlerine sevkeden aşırı eşitsizlikler ve sömürü biçimleri yaratmaya eğilimlidir. Bu süreç, 19. yüzyılın sonunda, zorunlu olarak, sistemin her düzleminde ve her parçasında sürekli artan bir bileşime yol açtı. Bu bileşim, 1914'ten sonra bugüne dek görülmüş en yüksek noktaya ulaştı: modern toplumsallaşmış ulus. Nitekim serbest rekabeti inkar eder görünen ulusal kendi kendine yeterlilik ve ekonomik milliyetçilik tedbirleri, bir başka yanıyla, bu gelişmenin doğal sonucudur. Ama şimdi daha ileri bir aşamaya varılmış durumda. Kısıtlayıcı bağlarından kurtulmuş ekonomik bireyciliğin yıkıcı sonuçlarına karşı kendilerini korumak için bireyler arasında gittikçe yoğunlaşan bir bileşim süreci tarafından yaratılan şey, zamanla bireyin güvenlik ve refahına yönelik bir tehdit haline gelmiş ve kendisi de yeni bir meydan okunuş ve yeni bir değişim sürecine konu olmuştur.

Ancak bu değişimin yalnızca varolan eğilimlerin basit bir tersine çevrilmesinden ibaret olamayacağı çok açıktır. Bugünün çok yaygın tartışmasının altında yatan açık ya da örtülü fikir, ekonomik evrimin 20. yüzyıldaki bütün akışının idealize edilmiş bir geçmişin evrenselciliğine geri dönülerek telâfi edilecek bir hata olduğu inancını cesaretlendirmektedir. 1920'de Brüksel'den 1944'te Bretton Woods'a kadar uzun bir başarısız uluslararası konferanslar dizisine esin kaynağı olmuş böyle bir görüş, hem yanlış hem kısırdır. Toplumsallaşmış ulusu meydana getiren güçler hâlâ faaldir; talepleri de ortadan kalkmayacaktır. Gerçekten, bu taleplerin artık ulusal birim çerçevesinde karşılanamaması ve aynı güçlerin şimdi bu sınırları yıkmak için çalışmakta olması, dördüncü dönemimizde uluslararası bir

sistemin gelişmesi için belki de en iyi umuttur. İki savaş arasındaki dönemin ekonomik milliyetçiliğinin haklı eleştirisi, onun kullandığı yöntemlerden çok, bu yöntemlerin içinde kullanıldığı coğrafi sınırların darlığına ve uygunsuzluğuna yöneltilmelidir. Her ne kadar bu yöntemlerin bazıları sadece kısıtlayıcı ve saldırgan idiyeler de, bazıları da uluslararası ticareti plânlamanın ilk tereddütlü girişiminin gerekli ve zekice araçları oldular. Gereksiz olan ekonomik örgütlenmenin ara birimleri değildi, ama uluslar bu amaç için elverişli, hatta tahammül edilebilir olmaktan çıkmışlardı. Çok sayıdaki ulusal plânlı ekonominin yanyana bulunmasından doğan toplumsal ve uluslararası açıdan parçalayıcı eğilimlere verilecek yanıt, plânlamanın terkedilmesi değil, ulusal plânlamanın çokuluslu ve uluslararası plânlamayla güçlendirilmesidir.

Bir yanda ulusal birimin öte yanda dünyayı kucaklayan tek bir birimin yetersizliğinin kabul edilmesi, gerekli ara örgütlenme biçimlerinin biçimi ve boyutları sorusuna yol açar. İdeal olarak, bu kuşkusuz gözönünde bulundurulmuş amaç tarafından belirlenmelidir. Farklı amaçlar için farklı birimler uygundur — demiryolu ya da karayolu ulaşımı için bir uluslararası otorite, hava ulaşımı için bir uluslararası otoriteyle aynı sahayı kapsamayacaktır. Aynı amaçlar için farklı dönemlerde farklı birimler kullanılabilir — günümüzün belli başlı sorunlarından birisi, 18. ve 19. yüzyıllar için elverişli olmuş ekonomik ve askerî birimlerin, modern sınaî üretim ya da askerî teknik koşulları gözönüne alındığında elverişsiz hale gelmiş olmalarıdır. Buradan hareketle, farklı otoritelerin faaliyet alanları ve bünyeleri, sağlam pratik gerekçelerle, ulusal örgütlenme yerine “fonksiyonel” olarak adlandırılmaya başlanmış ilkelere dayanarak, hizmet etmeleri istenen amaçlara uygun olarak belirlenmelidir. Daha 1914’ten önce, başka örnekler arasında, Tuna nehrinin farklı bölgelerindeki deniz taşımacılığını kontrol eden iki uluslararası komisyon, Avrupa için bir uluslararası demiryolu birliği ve bir Latin para birliği vardı. Milletler Cemiyeti’nin teknik organları, iki savaş arasında, bazen hayali bir evrensellik düşüncesiyle, bazen ilgisiz siyasal nedenler yüzünden bu çalışmalara fiili olarak katkıda bulunabilecek kişilerin bulunama-

masından ötürü engellenmiş olsa da, iyi hizmet verdiler. 1930'larda uluslararası mal kontrolları, dünya ekonomik örgütlenmesinde ilk kez dikkat çekici bir özellik gösterdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında da çok sayıda yeni fonksiyonel uluslararası örgütlenmeler yaratılmıştı. Bunların bazıları savaşla beraber sona erecek amaçlara hizmet ederlerken, temel hammaddeler, gıda maddeleri ve gemicilik hizmetlerini kontrol ve tahsis etmeyi amaçlayan diğerleri ise pekâlâ barış dönemine de taşınabilirler. Bütün bu kuruluşların en çok sözünü etmeye değer olanları arasında, 1940-41 savaş krizinde Orta Doğu'nun sivil nüfusu için kıt malzemelerin takas odası olarak işe başlayan ve tam ondört ülkenin ekonomik yaşamının kalkındırılmasında gerçek bir rol oynamaya başlamış olan Orta Doğu Emtia Merkezi sayılabilir. Düşmanlıkların bitmesinden sonraki döneme yönelik 1943 Hot Springs konferansıyla kurulan Birleşmiş Milletler Yardım ve Rehabilitasyon İdaresi ve Gıda ve Tarım Örgütü gibi kuruluşlar da, evrensel bir temelde tasarlandılar. Ne var ki, bu kuruluşların ancak farklı sahalarda özel amaçlar için ayrı organlar yaratabildikleri sürece geçerli olabilecekleri şimdiden açıktır.

Bu örgütlenmeler, hem kendi değerlerini hem de karşılaşmaları muhtemel direnişi açıklayan belirli ortak niteliklere sahiptir. Birinci olarak bu örgütler, ilgili ulusal hükûmetlerin örtülü ya da açık onayıyla ulusal bölgelerde faaliyet göstermelerine karşın, bu hükûmetlere bağlı organlar olmamaları ve yetkilerini resmî olarak bu hükûmetlerden almamaları anlamında uluslararasıdırlar. İkinci olarak, ulusal hükûmetler üzerinde otorite kullanmaları anlamında değil, ulusal hükûmetler arasındaki bölünmelere ve ayrılıklara aldırmaksızın birçok ülkede faaliyet göstermeleri anlamında uluslararasıdırlar. Üçüncü olarak, otoritelerinin niteliği "siyaset dışı"dır, ulusal hükûmetlere tanınmış egemen güçleri görünüşte etkilemezler. Bütün bu bakımlardan, hiçbir kesin tanımlanmış statüsü bulunmayan, ama "siyaset dışı" hizmetleri ve prestiji sayesinde ulusal hükûmetlerin hoşgörüsünü ve onayını kazanan anonim bir otoritenin organları tarafından bütün dünya çapında işlerlik kazandırılmış 19. yüzyıl mâlî ve ekonomik sistemiyle çarpıcı bir paralellik oluştururlar. Gözden ka-

çırlmaması gereken bir başka paralellik daha vardır. Bugün, siyasal otoritenin siyasal olmayan otoriteden ayrılmasındaki hayalî öğelere işaret etmek ve ne ölçüde gizlenip yayılmış olursa olsun, siyasal gücün (siyaset dışı bir isim de taşısa) herhangi bir otoritenin ardında yatan bir önvarsayım olduğunu göstermek —harcanan zamana değeceği düşünülmüş olsaydı 19. yüzyılda da yapılabileceği gibi— kolay olacaktır. Buna rağmen günümüz dünyası, 19. yüzyıl dünyası gibi, uluslararası güçler ayrımını bilinçli ve hesaplı olarak gerçekleştirmenin yolunu bulamazsa, iyicil bir aldatmacaya katlanmak zorunda kalabilir. Ulusal toplulukta bütün otoritenin tek bir merkezî organda toplanması, hoşgörüsüz ve eksiksiz bir totaliterlik demektir. Kurumlara, mesleklerle ve gruplara bağlılıklar kadar yerel bağlılıklar da sağlıklı bir toplumda yerlerini almalıdırlar. Uluslararası topluluk, eğer gelişecekse, aynı şekilde otoriteler çokluğu ve bağlılıklar çeşitliliği gibi şeylere olanak tanımak zorundadır.

Bu ilkelerin uygulanmasının götüreceği ilkeri bir dünya birliği görüşü, yakın zamanların Amerikalı bir yazar tarafından en mükemmel biçimde ortaya konmuş bulunuyor:

O zaman birliği merasim borusuyla, etkileyici törenlerle, bütün gelecek zaman adına edilen yeminlerle açarak ulusal egoizmi tahrik etmeyelim, ya da egemenlik onurunu kırmayalım. Dünya uluslarını yeni ve daha iyi bir dünyanın kurulması için işbirliğine sevketmesi olası sözcüklerin, kararların, yeminlerin, bağlayıcı antlaşmaların ve ciddi sözleşmelerin hepsi son savaştan sonra piyasaya sürüldü. Gerekli olan daha az ahlâk hocalığı yapan, daha alelâde, daha az gürültü, ama daha etkili bir şeydir. Düşünülen birlik, lig, federasyon ya da her ne olacaksa, eğer deyim yerindeyse “kendi kendisinden habersizce” başlarsa, eğer hangi ulusların nihai olarak ona üye olabileceğini ya da sonuçta üye olanların hangi kesin hak ve yükümlülöklere sahip olabileceğini belirtmeksizin ya da hatta bildiğini bile iddia etmeksizin başlarsa daha fazla başarı şansına sahip olacaktır. Kısaca, birkaç ya da çok sayıda ulus ara-

sında özel sorunlara ilişkin özel anlaşmalar hazırlayarak ve eldeki özel sorunlarla ilgilenmeye en uygun görünen uluslararası komisyonlar, daireler, kuruluşlar vb. her ne olursa yaratarak işe başlarsa, daha fazla başarı şansına sahip olacaktır... Böyle bir birlik, gelişen bir organizma değil de, yaratılan bir mekanizma niteliğinde olurdu; herhangi bir zamanda etkili olarak iş görecektir birşey olabilir ve nihayet biçim ve tarz açısından arzu edilen amaçları —üyelerinin ortak çıkarlarının savunulması ve aralarındaki dostluk ve barışın korunması— elde etmeye en uygun görünen şey haline gelebilirdi. Böyle bir birlik, bu amaçlara ulaşmayı başardığı kadarıyla farkettilmeden “güç” kazanacak, güç kazandıkça milliyetçilik kuşkusuz farkedilmeden azalacak ve egemen devletlerin bağımsızlığına yine farkedilmeden set çekilecektir.³

Yine de, uluslar arasında değil de, farklı uluslardan insanlar ve gruplar arasındaki bir birlik olarak düşünölmüş uluslararası düzen kavramı üzerinde temellenmiş, ulusal bölünmelerin yolunu kesen ve özel ve sınırlı amaçlar uğruna bireyler ve fonksiyonel gruplar üzerinde otorite uygulayan çok sayıda örgütler yoluyla gerçekleştirilmiş bu idealistçe fonksiyonel enternasyonalizm fikrinin, çözümsüz duran güç sorununu daha en başından hesaba katmayı başaramazsa, ütöpk kalacağı kabul edilmelidir. Uluslararası Posta Birliği ya da Merkezî Afyon Dairesi gibi genel yararı kabul edilen bazı örgütlenmeler, güç dağılımından neredeyse bağımsız bir konumu gerçekten elde edebilirler. Ama bunlar kendi başarılarına bizi çok ileriye götürmez. 19. yüzyıl toplumsal ve ekonomik sistemi, sözü edilmeyen bir öncöl olarak Britanya'nın üstünlüğüne dayanıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nın uluslararası kuruluşları ise, esas olarak Birleşmiş Milletler'in ortak iradeleri ve birleştirilmiş güçleri tarafından etkili kıldılar. Çok sayıdaki kuruluşları ile birlikte modern bir uluslararası düzen, hangi güç çerçevesi içinde faaliyet gösterebilir? O düzenin otoritesini yürürlüğe koyan ya da yadsıyan nihai kararlar nerede alınacaktır? Uluslararası proleter devrimi rüyası sönmüş bulunuyor; ke-

hanetin tehlikeli olabileceğini belirtmekle birlikte, halihazırda ulusal birimleri içeriden parçalayan yeni bir uluslararası gruba ya da güç birleşmesine ilişkin pek fazla işaret bulunmadığını söyleyebiliriz. Öte yandan güç'teki modern gelişmeler, bir başka açıdan olsa da, eski anlamıyla milliyetçiliğe aynı ölçüde zıt gelişmelerdir. Şimdi gözden geçirilmesi gereken, yeni uluslararası düzenin biçimini belirlemede etkili olacak bu gelişmelerdir.

Dünyanın savaştan sonraki biçimi hakkında güven duyularak yapılabilecek olumlu tahmin sayısı fazla değildir. Oysa belirli bir kesinliğe sahip iki olumsuz öngörü ileri sürülebilir. Terimi bu zamana kadar kabul gören anlamıyla kullanırsak, yirmi "bağımsız egemen devlet"li bir Avrupa'yı ve altmış "bağımsız egemen devlet"li bir dünyayı bir daha görmeyeceğiz. Zamanımızda, gelişmeler ve insanlığın kaderi üzerinde yüksek bir kontrol sürdüren nihai siyasal ve ekonomik güç mercii olarak tek bir dünya otoritesi de görmeyeceğiz. İlerde bekleyen olasılık, biçimsel bir bağımsızlık ve eşitlik konumlarıyla birbirlerini itip kakan geçmişin büyüklü küçüklü çok sayıdaki uluslarının yarattığı kargaşalık ile gelecekteki, ulaşılabilir ya da ulaşılamaz, iyi-örülmüş dünya otoritesi arasındaki bir uzlaşmadır. Bu uzlaşma, diğer uzlaşmalar gibi, gerçekleşmesi durumunda iki dünyanın ya en iyi ya en kötü yanlarını biraraya getirebilir.

Eğer bu öngörüler gerçekleşirse, dünya kendisini gücün asıl olarak birkaç büyük çokuluslu birimde toplanacağı bir düzenin ortaya çıkışına uydurmak zorunda kalır. Kültürel açıdan bu birimler, en iyi deyişle, "uygarlıklar" olarak adlandırılabilir. Birbirlerinden belirgin farklarla ayırdedilen ve hiçbirisi eski anlamıyla ulusal sınırlarla sınırlı kalmayan Britanya, Amerikan, Rus ve Çin uygarlıkları vardır. Ekonomik açıdan, Alman jeopolitikçiler tarafından ortaya atılan **Grossraum*** terimi en uygunu görünüyor. Terim Britanya Uluslar Topluluğu'na ya da kıtasal kümelenmelerden çok okyanus-aşırı sterling bölgesine uygulandığında daha az elverişli ise de, Sovyetler Birliği

* Büyük alan. (ç.n.)

mükemmel bir **Grossraum**, Amerika kıtaları da Birleşik Devletler'in potansiyel **Grossraum**'udur. Askerî açıdan, eski ve faydalı "etki alanı" terimi itibardan düşmüş bulunuyor ve artık gerekli stratejik entegrasyon derecesini anlatmakta çok zayıf kalıyor; ama Birleşik Devletler, Monroe Doktrini ile tanımlanmış etki alanını kapsamakta kullanışlı "yarımküre savunması" deyimini bulmuş durumda. Bu sınıflandırmalar ve bölünmelerin hepsi şimdiye kadar muğlak kalmıştır. Avrupa'da bir tek Avrupa uygarlığı mı, bir Avrupa **Grossraum**'u mu yoksa sadece birçok ayrı ve çatışan birim mi var, söylemek zordur. Japonya'nın bir zamanlar tuhaf çağrışımlar uyandıran "ortak refah alanı" başlığı altında bir **Grossraum** olarak örgütlemenin rüyasını gördüğü Doğu Asya'nın durumu belirsizdir. Bir uygarlık olarak Çin, sıkı biçimde kaynaşmış ve iç uyumu olan bir birimdir; ekonomik açıdan ise zayıf ve harap durumdadır; askerî açıdan da güçlü ihmal edilebilir. Hindistan bir bakıma çokuluslu bir uygarlık, bir bakıma Britanya biriminin bir parçasıdır. Özel olarak siyasal düşüncesi ise, geleneksel Hint ve modern İngiliz düşüncesinin şaşırtıcı bir karışımıdır. Batı yarımküresinde, Avrupa'yla bağlarını korumak için hâlâ uğraşan daha eski İberik uygarlığı, başlangıçta İngiliz biriminin bir kolu olan modern Kuzey Amerika uygarlığının yörüngesinde serpiliyor.

Bu gerçek ya da olası güç kümelenmelerinin, henüz dünyayı kendi aralarında açıkça tanımlanmış bölgesel gruplara bölecek biçimde tamamen kristalleşmiş olmamaları, gelecek için belki de en iyi umudu sağlar. Dünyanın, geniş bölgeler üzerinde fiilî denetimi olan, birbirleriyle rekabet ve çatışma halinde yeni bir emperyalizm (sadece eski milliyetçiliğin büyük harflerle yazılmış hali olan ve hemen hemen kesinlikle daha muazzam ve daha yıkıcı savaflara yolaçan bir emperyalizm) uygulayan az sayıda büyük çokuluslu birimlere bölünmesi durumunda, sevinmek için fazla neden olmazdı. Ama uluslararası güvenliği nihai olarak (tehdit ettiği kadar) sağlayabilecek olan da, yine elinde güce sahip olanlar, yani esas olarak, eski moda ama çok şey anlatan deyişle "Büyük Devletler" statüsündeki birimlerdir. Bu devletlerin sayıları azdır ve belki hâlâ azalmaktadır. Toplumun refa-

hının ve ekonomisinin düzgün işlemesinin uygun uluslararası örgütler tarafından lâıykıyle yürütüldüğü bir dünyada, 19. yüzyıl deneyiminin kendini tekrarlayacağı ve barış ve güvenliğin korunması için hiçbir özel kuruma gerek kalmayacağı düşünülebilir. Bu durum Büyük Devletler arasında zaman zaman düzenlenen ad hoc (özgöl) görüşmelerle çözümlenebilirdi. Yine de böyle bir çözümün aleyhinde etkiye bulunan iki düşünce vardır. Birinci olarak, modern dünyada uluslararası güvenlik, muhtemelen farklı ulusal birimlerden meydana gelmiş bazı sürekli uluslararası güçlerin korunmasını gerektirecektir. Böyle bir sistem uluslararası bir yapı da gerektirir. İkinci olarak, ortaklaşa güvenlik sisteminde büyük uluslar ile küçük uluslar arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi gerekir. Bir dünya örgütüne ortak üyelik, içsel güçlüklerinden çok tarihsel kıskançlıklar tarafından şiddetlendirilmiş bir sorunu çözmeyi doğru ve elverişli yoldur.

18. ve 19. yüzyıllarda savaş ve barış sorunlarının, yani güvenliğin ona bağılı olduğu sorunların sadece Büyük Devletler tarafından tartışılıp karara bağlanması geleneğı iyice yerleşmişti. Küçük uluslar bu ayrıcalığa normal olarak tepki göstermiyorlardı. Çünkü bunun karşılığında, Büyük Devletler savaşa gittikleri zaman, belirli kuralların gözetilmesine bağılı olarak daha küçük ulusların rahat bir tarafsızlık durumunda kalmalarına izin veriliyordu. 1914'e gelinceye kadar askerî teknik ve ekonomik güçteki gelişmeler, küçük ulusların bu dokunulmazlıklarını güvencesiz hale getirmişti. Değişen koşulların farkına varılması, onların çoğunda (İsviçre çarpıcı bir istisnadır), gelecekte barış ve savaş sorunları üzerinde seslerini duyurma arzusu uyandırmıştı. İki savaş arasındaki dönemde küçük ülkelere açık iki alternatif görünüyordu: eski koşulsuz tarafsızlık politikasına geri dönmek ve saldırıya uğrayan bir ülkenin saldıran tarafa karşı yardımına koşmak demek olan yeni "kollektif güvenlik" politikasına bağlanmak.⁴ Ne yazık ki her iki alternatif de bir diğeri kadar uygulanmaya elverişsizdi. Koşulsuz tarafsızlık politikası artık uygulanamazdı: Hollanda ve Belçika, Norveç ve Danimarka, Yugoslavya ve Yunanistan'ın titizce bir kaygı ile savaşa tam ilgisizliklerini ilân etmeleri onları saldırıya uğramaktan ve işgal edilmekten kurtaramadı.

Öte yandan kollektif güvenlik politikası da aynı ölçüde uygulanamazdı: Avrupa'da tek bir küçük ülke bile kendisine saldırılana kadar savaşa girmedi, mantık ya da cesaret yokluğundan değil, ama böyle bir adım hem intihar anlamına geleceğinden hem de tamamıyla amaçsız olduğundan. Küçük uluslar tarafsızlıklarının bedeli olarak artık güvenliklerini sağlayamıyorlardı. Ayrıca savaşın fiilen patlamasına karar verildiği an bağımsız eyleme geçen ulusal silâhlı kuvvetler üstüne temellenmiş bir güvenlik sistemine ciddi bir katkı da yapamıyorlardı.⁵

İki savaş arasındaki dönemde küçük uluslara bırakılan iki çıkış yolu (koşulsuz tarafsızlık ve kollektif güvenlik) bu şekilde kapanmıştı.⁶ Bağımsız varlıklar olarak yaşamaları ise, barışın fiilen ihlâl edilmesine kadar diğer güçlerinkiyle işbirliğini reddeden tümüyle bağımsız silâhlı güçlerin bütün uluslar tarafından muhafaza edilmesiyle bağdaşmaz görünüyor. Ne mutlu ki, bu ikilemin farkedilmesini sağlayan ve onu yakıcı bir sorun haline çevirmiş olan bugünkü savaş, çözüm için de malzeme sağlıyor. Birleşmiş Milletler'in silâhlı güçleri arasında "kaynaşma" süreci ileri boyutlara varmıştır. Küçük ulusların birlikleri hemen hemen her cephede üç büyük devletin birlikleriyle ortak bir kumanda altında döğüşüyorlar. Aynı biçimde böyle birlikler, Almanya'nın işgal edilmesinde Rusya, Britanya ve Birleşik Devletler'in kuvvetlerine katılabilirler. Bu olsun olmasın, işgalci güçlerin ulaşım hatları birçok ülkeden geçecektir ve savaş sırasında başlatılan kiralık üsler ilkesi, savaştan sonra da yararlı bir biçimde sürdürülebilecektir. Uluslararası güç kavramına kaba bir yaklaşımda bulunmayı başarmayı, tasarlanmış bir örgütlenme plânından çok böylesi gelişigüzel ve ampirik çareler yoluyla umabiliriz. Ancak böyle bir yolla, daha küçük ulusların uluslararası güvenlik sistemine gerçek bir katkıda bulunmaları ve bağımsızlıklarını, vasıflarının bazılarıni kendi iradeleriyle ortak havuzda birleştirerek, sürdürmeleri sağlanabilir.⁷

Bir türlü çözülemeyen ulusların kendi kaderini belirlemesi sorununa tek kabul edilebilir yanıtı, böyle bir çözüm sağlar. Gördüğümüz gibi, ulusların kendi kaderini belirleme iddiasının ileri sürülme-

si 19. yüzyıla değgin bir gelişmeydi. 1919 barış antlaşmaları, uluslararası sınırları güç ilkesinin dışında bir ilkeye göre yeniden düzenlemek için yapılan ilk geniş kapsamlı girişimdi. Bu girişim bazı bakımlardan yanlıştı. İlke her zaman âdil ve tarafsızca uygulanmadı. Pratik geçerliliği bulunmayan küçük birimlerin kurulması ya da tanınmasıyla aşırılığa vardırdı. Dilin ulusal bağlılık ölçüsü varsayımı çok kolay yapılmıştı. Ama geçerli bir ilke olarak ulusların kendi kaderini belirlemesine karşı yakın zamanda ortaya çıkan tepkiler, bu yan kusurlarından değil, güvenlikle radikal bağdaşmazlığının açık bir biçimde görülmesinden kaynaklandı. Kendi kaderini belirleme, stratejik sınırların askerî güvenliği sorununu şiddetli bir biçimde gündeme getirdi. Eğer sınırlar ilgili bölgede yaşayan insanların isteklerini mümkün olduğu kadar karşılamaya yönelik biçimde çizilmiş olsaydı, stratejik gereklilikleri hesaba katmakta başarısız kalırdı. Stratejik gereklilikleri karşılasalardı, bu kez de bu bölgelerde oturanların isteklerini ihmal etmiş olurdu. 1919 barışını yapanlar, stratejik gereklilikleri tümüyle hafife aldılar. Rhineland'ın askerden arındırılması, Fransızların baskısını yumuşatmak için gönülsüzce kabul edilmiş, beceriksizce bir uzlaşmaydı. Ama iş çığ gibi büyüdü. Askerî güvenlik gereklilikleri lehinde güçlü bir tepki, karşılığında kendi kaderini belirleme ilkesi aleyhinde güçlü bir tepki doğurdu ve (ulusların kendi kaderini belirlemesi ilkesinin) Atlantik Bildirisi'nde yeniden onaylanması bir dereceye kadar kabul edilmesine rağmen, bunun gelecek bir bölgesel antlaşmanın temeli olarak terkedilmesi yönünde de birçok talep işitildi. Bu özel taleplerin asıl olarak düşman bölgeleri ile ilintili olduğu doğrudur. Ama sınırların belirlenmesinde askerî düşüncelerin başlıca faktör olduğu ilkesi bir kez kabul edilince, uzun dönemde bunun uygulanmasının özel durumlarla sınırlanması çok güç olurdu.

Böyle bir ilkeye karşı iki güçlü kanıt belirleyici bir önem taşır. Birincisi, sürekli bir savunma hattı olarak geçerli, stratejik sınır diye bir şeyin olmamasıdır. Rhine, 1919'da en yüksek dereceden bir stratejik sınır sayılıyordu. Bugünkü savaşta ise, havadan taşınan birlikler ve mühendislik tecrübesinin kullanılması sayesinde, en büyük

nehirlerin bile o kadar aşılmaz engeller olmadıkları kanıtlanmıştır. Bundan yirmi yıl sonra bir nehir sınırı stratejik bakımdan değersiz hale gelebilir. Askerî teknolojiadaki ve özellikle hava gücündeki gelişmeler, şimdi o kadar sersemletici bir hızla ki, belki milyonlarca insanın bilinen istekleri hiçe sayılarak sağlanmış bugünün zaptedilmez sınırının yarın Maginot Hattı'nın durumuna düşmesi, büyük olasılıktır. Gelecek savaş, eğer yapılırsa, herhalde esas olarak havadan taşınan ordularla ve yüzlerce mil menzilli füze ve top mermileriyle doğuşulacaktır. Tüm stratejik sınırlar kavramı gerçekte eskimiş olabilir; hiç değilse, artık esas bir güvenlik hattı sayılamazlar. İkinci tez farklı bir türden olmakla birlikte daha az güçlü değildir. Kendi kaderini belirleme, 1919 barışını sağlayanların hedeflediği çok ince ayrıntılarla uygulanamazsa bile, iyi bir yönetim ilkesidir. Küçük birimler bu ilkedен yalnızca dar sınırlar içerisinde yararlanabilirler. Daha büyük birimlere gelince, şimdi karşılıklı bağımlılık evrensel olduğundan, onlar da bu ilkedен mutlak ve koşulsuz olarak yararlanamazlar. Ancak bu ilkeye konan sınırlamalar, akla ve sağduyuya uygun türden olmalıdır. On milyonlarca insanı aldatıcı stratejik sınırlar arayışı içinde yabancı bir güce bağlayan —ya da hatta daha kötüsü evlerinden koparan— bir barış antlaşması, sert ve yıkıcı bir savaşın sonundaki tutkuların en kabarık olduğu bir dönemde belki zorlayabilirdi. Ama bu, savaşan nesil tarafından bile soğukkanlılıkla onaylanmayacaktır; kaldı ki gelecek nesillerden bu kadar da destek alamaz. Böyle bir antlaşmanın, bu biçimiyle, uzun dönemde, başarmak için uğraştığı güvenlik açısından ölümcül olduğu ortaya çıkacaktır.

Bu çıkmazdan olanaklı bir çıkış, yalnızca uluslararası güvenlik ve onu korumak için gerekli olan gücü, sınırlar ve onların temsil ettikleri ulusal egemenlikten ayırmaya çalışan bir çözüm vasıtasıyla bulunabilir. Ulusal sınırlar boyunca serbestçe faaliyet gösteremeyen bir uluslararası güç, hareketsizliğe mahkûmdur. Dünyanın farklı bölgelerinde farklı uluslardan birimlerin katılabileceği bir ortak üsler sistemi, sınırlardan geçiş hakkı gerektirir. O zaman, eğer sınırların askerî önemini yitireceği bir uluslararası düzeni gözümüzün önünde canlandırabilirsek, kendi kaderini belirleme çıkmazından kolay bir

çıkış yolu bulunur. Çünkü ulusal idarî sınırların çizilmesinde, güvenlik gerekçeleri diye adlandırılan gerekçelere dayanarak, açıkça tanınan ve sınırları belli bir bölgedeki nüfusun isteklerinin gözardı edilmesi gibi bir durum ortaya çıkmaz. Uluslararası askerî güvenlik yapısı bir kere kurulunca, bunun içinde otorite kullanan ulusal birimlerin sayısını, fonksiyonlarını ve sınırlarını belirlemekte, en geniş inisiyatif bu isteklere tanınabilir.

Bu ilke, ulusların kendi kaderini belirlemesi hakkı üzerine pratikte yapılabilecek en hoşgörölü yorumu sağlar. Güvenliği ortadan kaldıracak, ekonomik refahı ve ekonomik fırsatları sınırlandıracak bir tarzda yorumlandıkça, ulusların kendi kaderini belirlemesinin yaşamasını umabilmek güçtür. Ama ne mutlu ki insan ilişkilerinin karmaşıklığı, insanların çeşitli amaçlar için değişen büyüklük ve kapsamdaki çeşitli gruplar halinde birleşmelerini doğallaştırıp zorunlu kılıyor. Bu da milliyetçiliğin yapıcı tarafı olan, o topluluğun ulusal düşünce ve duygularının, siyasal ve kültürel geleneğinin gelişmesi için geniş bir alan bırakıyor. Çokuluslu askerî ve ekonomik örgütlenme birimlerinin varlığı, ulusal idarî ve kültürel birimlerin kendi varlıklarını sürdürmelerinin, hatta geliştirmelerinin önünde engel oluşturmaz. Böylece, son tahlilde tam totalitarizme tek alternatif olan birbiriyle örtüşen ve içiçe geçen bir bağılıklar sistemini teşvik eder.

Bu yüzden eğer yeni uluslararası düzende güç biçimlerini tanımlamaya çalışıyorsak, elde edeceğimiz tablo, anahtar noktalarda stratejik üsler işgal eden ulusal ya da birleşik kuvvetlere sahip bir dünya güvenlik örgütünün genel yönetimi altında faaliyet gösteren uluslararası bir genelkurmay, ya da farklı bölgeler için uluslararası genelkurmaylar dizisidir. Böyle bir örgütlenmenin, ancak üç Büyük Devlet bu oluşuma tam onaylarını ve desteklerini vermekte anlaşma halindeyseler işleyebileceğini söylemeye gerek bile yoktur. Bunun, son çarede Büyük Devletler'in kendi aralarındaki savaşları önlemeyeceği açıktır. Zaten herhangi bir kurum ya da örgütü, ne kadar kursuzca plânlanmış ve tasarlanmış olursa olsun, bunu başarabileceğini düşünmek, bütünüyle hayaldir.⁸ Büyük Devletler'in işbirliği ve ortak hareket alışkanlıkları, kuşkusuz kendi aralarındaki savaşın

hazırlayıcı nedenini ortadan kaldırma eğilimi taşıyacaktır. Böyle bir örgütlenmenin gücün kötüye kullanılması tehlikesinden arınmış olmayacağı da açıktır. Hem zaten kötüye kullanılabilme, doğasında mevcut ve ondan ayrılamaz bir bozukluk olarak gücün özünde vardır. Gücün kötüye kullanılabileceği korkusuyla siyasal otoriteyi iç ya da uluslararası gelişmeler karşısında zayıflığa indirenler, anarşiye hiçbir alternatif sunamazlar. Uluslararası bir otoriteyi hoşgörülebilir yapabilecek nihaî koşullardan birincisi, düzeni fiilî olarak ve makul bir tarafsızlıkla sürdürecektir, ikincisi, sürdürdüğü düzenin geniş ölçüde yayılmış bir toplumsal refahı yükseltmeye ve korumaya hizmet edecek olmasıdır. Bu da bizi, uluslararası bir düzenin sonul olarak üzerinde durabileceği ortak ilkelerin ve ortak amaçların gözden geçirilmesine götürür.

Tartışma şimdiye kadar uluslararası güç mekanizması olarak adlandırılabilir şey üzerinde döndü. Oysa otoritenin kullanılması asla kendi başına bir amaç olamaz. 1919 anlaşması, 19. yüzyıl *laissez-faire* devleti öğretisinden güçlü biçimde etkilenmişti. Bu gelenekle yetişmiş olanların uluslararası bir örgütün fonksiyonlarına dar bir açıdan ve olumsuz bir düşünce ile bakmaları olasıydı. Devletin kendisi gibi uluslararası otorite de, asıl olarak gereksiz şiddeti önleyen ve mülkiyet haklarını koruyan birşey olarak düşünülmüyordu: uluslararası düzenin ve hukukun savunulması için cop kullanan bir polis. Toplumsal ve ekonomik fonksiyonları ise ikincil olup tercihe bağlıydı. Bugün, kapsamı siyasal alandan toplumsal ve ekonomik alana uzanan daha geniş bir özgürlük fikri, daha olumlu ve yapıcı bir uluslararası otorite düşüncesi gerektirir, "Gece bekçisi devleti"nin yerini "hizmet devleti"nin alması, uluslararası açıdan da, copun toplumsal kuruluşla takviye edilmesi ve ona bağımlı kılınması demektir. Bazı etkili çevrelerde açıkça mevcut olan, Almanya ya da Japonya'dan gelecek bir saldırıya karşı sürekli bir savunma ittifakı sayesinde güvenliğin korunabileceği ve savaştan sakınılabileceği inancı (bu devletler, söz konusu görüşün en hararetli yandaşlarına göre bu arada tam bir güçsüzlüğe mahkûm edilmiş olacaklardır), ciddi bir sorgulanmaya dayanamaz. Savaş heyulasını yoketmeye ve insanlığın bağlılığını kazanmaya çalışan bir uluslararası düzen, gelecekte, önüne düzenli bir durgunluktan daha yüksek bir ideal koymak zorunda kalacaktır. Başlıca fonksiyonu, uluslararası **status quo**'yu sürdürmek ya da ulusların haklarını savunmak değil, aktif politikalarla bütün ülkelerdeki kadın-erkek bütün sıradan insanların ya-

şam koşullarını iyileştirmeye çalışmak olmak zorundadır. Hiçbir uluslararası güç örgütü, ister "dünya güvenlik örgütü," ister "uluslararası polis gücü," ister bir başka isimle adlandırılsın, bütün dünya-daki kadın-erkek herkesin onayını ve bağlılığını kazanmaya değercek belirli ortak ilkelere dayandığı ve belirli ortak amaçları gözettiği hissedilmedikçe, sürekliliğini kanıtlayamaz.

Düşünen hiçbir insan, kaderi güçleri sürekli artan, ama sayıları azalan birimler tarafından kaçınılmaz bir biçimde denetlenen bir dünyayı tehdit eden tehlikeleri —hem gelenek, dünyaya bakış açısı ve yaşam standartlarının belirgin ayrılıklarında hem de aralarındaki potansiyel çıkar çatışmalarında içerilen tehlikeleri— yadsımaya ya da küçümsemeye çalışmaz. Eğer buna rağmen, haklı olarak umduğumuz ve umabileceğimiz gibi, bu tehlikelerden sakınmayı umuyorsak, ne sadece varolan durumu yapay güvenlik tedbirleriyle istikrarlı kılmaya ne de çare ararken geçmişe bakmaya çalışmamalıyız. Bu büyük güç birimlerinin niteliğini hesaba katarken, hangi potansiyel çelişkilerin onları böldüğünden daha çok, ortak olarak hangi ilkeleri ve hangi amaçları geliştirebileceklerini araştırmalıyız. Biz, uluslararası düzenimizi, öndegelen devletlerin ilkelerine ve amaçlarına uydukları için onlar tarafından da kabul edilebilecek ve refahı yükseltip heryerdeki bütün kadın ve erkeklerin özelemlerine hizmet ettikleri için daha geniş bağlılıkların odak noktası olabilecek ilkeler ve amaçlar üzerinde inşa etmeye çalışmalıyız. Bu bağlılıkların her koşulda evrensel olması, ne gereklidir ne de ilk elden olanaklıdır. Farklı amaçlar için örgütlenmeler, faaliyet alanları gördükleri işlevlerle birlikte değişecek farklı uluslararası gruplaşmalar üzerine inşa edilebilir. Bu çeşitlilik ve çokluk, bütün güçlerin ve bütün bağlılıkların büyük çokuluslu birimlerin kontrolunda birikmesine karşı en önemli ihtiyat tedbirlerinden biridir. Ama yine de ortak ilkeler ve ortak amaçlar yerleştirilmeli ve kararlılıkla takip edilmelidir. Çünkü yalnızca bunlar, uluslararası barışın koşulu olan bir birliğin altında yatan temeli sağlayabilir.

Modern bir İspanyol yazar, ulusu "bir girişimi ortak olarak yerine getirmek için, bir grup insan tarafından başka insan gruplarına çı-

karılan bir davet'' olarak tanımlıyor ve çağdaş milliyetçiliğin ''yeni bir şeyi, daha büyük bir girişimi yaratma gerekliliğinden kaçmanın bir bahanesi'' haline geldiği,⁹ bir başka deyişle kendi içinde bir amaç halini aldığı için başarısız kaldığını bekliyordu. Yalnızca kendini savunmak için varolan ve ''ortak bir girişimi'' üstlenmek tutkusuyla hareket etmeyen bir uluslararası düzen, bütün gerçekliğini ve saygınlığını çok çabuk yitirecektir. Zaten bugünün ''büyük girişim''inin ne olması gerektiğine ilişkin ciddi bir kuşku da yoktur. O, anayasal terimlerle tanımlanamaz ya da anayasal biçimlerle ifade edilemez. Çünkü uluslar, en çok anayasal biçimler sorunu üzerine bölünür. Her ikisi de tanımlannın saf berraklığından bir şeyler yitirmiş terimleri kullanırsak, ''demokratik'' ya da ''komünist'' çizgilerde birlik talep eden bir proje, başarısızlığa mahkûmdur. Çünkü bu iki çizgi arasındaki rekabet güçlülüğünü korumakla kaldığı gibi, dünyada (Asya'nın en geniş kesimi ve Latin Amerika'nın çoğu dahil) her iki çizgiden de uzak daha bir sürü yer vardır. Yönetimin ''popüler olması ve yönetilenlerin geniş kesiminin onayına dayanması gerekliliği, kabul edilen bir ilkedir. Ama o onayın tek ve kendi kendine yeterli anlatımını sağlayacak siyasal demokrasi istemi konusunda hiçbir genel kabul yoktur, hatta belki bu kabul elli yıl öncekine göre bugün daha azdır. Siyasal haklar ve siyasal ilkeler çağımız dünyasının üzerinde en çok durduğu şeyler değildir. Çoğu zaman ve haklı olarak söylendiği gibi, demokrasinin geleceğinin tam istihdam sorununu çözme yeteneğine bağlı olması, modern dünyada siyasal amaçların toplumsal ve ekonomik amaçlara bağımlı olduğunu gösterir. Enternasyonalizm, milliyetçilik gibi, toplumsal hale gelmelidir.

Çağdaş dünyada ya da onun fiili gücün yerleştiği bölgelerinde asıl birleştirici amaç, ''sıradan insan'', ''işçi ve köylü'', ''düşkünler'' ya da ''asgari geçim standardı'' gibi sloganlarda içten içe varolan ortak toplumsal adalet idealidir. Ne kadar eksik tanımlanmış ve sayısız yorum ve uygulama farklılıklarına açık olsalar da, toplumsal adalet, 20. yüzyılda, önceki yüzyılda aynı ölçüde belirsiz, ama aynı ölçüde güçlü siyasal kurtuluş ve siyasal haklar kavramlarına atfedilen uluslararası önemi devraldı. Oysa, bunun yanında, ulus tarafın-

dan ve ulus aracılığıyla ele geçirilebilir olan 19. yüzyıl siyasal ideal-leri onun siyasal otoritesini ve prestijini güçlendirmişken; ulusal bi-rim, çağımızın toplumsal adalet ideallerine en iyisinden ilgisiz en kö-tüsünden boyun eğmez görünüyor. Eğer bugün toplumsal adaletle ne söylenmek istendiğini çözümlemeye çalışırsak, onun üç ana un-surdan oluştuğunu göreceğiz: fırsat eşitliği, "yoksulluktan kurtulma" ve bu unsurların ikisine de gerçeklik veren dinamik faktör olarak "tam istihdam".

Toplumsal adaletin gerektirdiği fırsat eşitliği, insanlar arasındaki bir eşitliktir. O, yalnızca iki savaş arasında tahribat ve kanşıklık ya-ratan uluslar arasında eşitlik talebinden farklı birşey olmakla kalmaz, ama onunla uzlaşmaz da olabilir ve ancak, milliyet gerekçesiyle ay-nım yapma ilkesini reddeden bir dünyada gerçekleştirilebilir. İlkenin reddedilmesinin, hemen ve her yerde pratik bir redde kadar götü-rülmesini düşünmek ütöpik olacaktır. Yine de modern dünyada kar-şılaştığımız büyük güç birimleri, geleneksel anlamıyla ulusal değıl-dir ve savundukları enternasyonalizm türü de, her halükârda, eski milliyetçilikten ileri bir adım oluşturur. Üç Büyük Devlet'i bölen gö-rüş ve yöntem farklılıkları ne olursa olsun, hepsi tek bir ilkeye sadık kalmakta birleşmiştir: Britanya Uluslar Topluluğu'nda bir İngiliz, İs-koç ya da Galli, bir Fransız ya da Hollandalı, Birleşik Devletler'de bir Alman, Polonyalı ya da İtalyan, Sovyetler Birliği'nde bir Litvan-yalı, Moldavyalı ya da Kazak, sırf milliyetlerine dayanarak, siyasal ve ekonomik fırsat alanlarının kendilerine kapandığını, ya da kendi diline veya ulusal geleneklerine bağlılığının engellendiğini görmek-sizin yaşamlarını sürdürebilirler. Sovyetler Birliği'nde egemen vur-gu —dil ve kültür alanı dışında— Kazbek Cumhuriyeti'nin ulusal hak-larında değıl, fakat Kazbeklerin bütün Birlik içerisinde Özbeklerle ya da Büyük Ruslarla birlikte yararlandıkları eşitliktedir.¹⁰ Bu politi-kanın başarısı, 1930'ların sonlarında, dikkatli bir gözlemci tarafın-dan şu sözlerle doğrulanıyor: "Bütün uluslar karşısında öyle bir ta-rafsızlık ve onların eşitliklerini gerçek kılmak için öyle bir yapıcı ça-ba var ki, ulusal kıskançlıklar ve sürtüşmeler tamamen ortadan kalk-mış olmasalar bile, azalmaktadırlar".¹¹ Birleşik Devletler'de, ulusal

kökenine bakmaksızın her vatandaşa tam ve eşit haklar tanınır; ama belirli kesimlerdeki ulusal bilinçlenmenin artmasına ya da yaşamasına doğru bir eğilim endişe ile gözlenir ve onu cesaretlendireceği düşünülen her adımdan dikkatle sakınılır. Bunlardan başka, gerek Sovyetler Birliği'nde gerekse Birleşik Devletler'de, eğitim ve diğer kanallar yoluyla, Sovyet ya da Amerikan "yaşam tarzı"nın erdemlerini aşlamak için daha dar ulusal ya da ırka ilişkin bağlılıklar yerine, ortak ideallere bağlı olarak düşünülen daha geniş bir bağlılık koymak yolunda bilinçli bir girişimde bulunmaktadır. Eğer Britanya yaşam tarzı daha az olumlu bir aşılama konusu olsa bile, yine de böyle bir düşüncenin (dar bir anlamda ulusal bağlılıktan daha fazla) çokuluslu Britanya Uluslar Topluluğu'nu biraraya getiren birleştirici güç olduğundan kuşku duyacakların sayısı çok değildir.

Bu çokuluslu güç kümelenmelerinin kötüye kullanmalara açık olduğunu ve kendisine özgü tehlikeler —özel olarak, ilerde sadece eski milliyetçiliğin büyük harflerle yenilenmesi demek olacak, yeni bir emperyalizm geliştirebilecekleri tehlikesi— taşıdığını yadsımak düşüncesizlik olurdu. Acton, bir keresinde, "farklı ulusların tek bir devlette birleşmesinin, insanların toplum halinde birleşmeleri kadar, uygar yaşamın gerekli bir koşulu olduğunu" ve "bu devletlerin, gerçekte, Britanya ve Avusturya İmparatorlukları gibi, onları ezmeksiniz çeşitli ayrı milliyetleri birarada tutan en mükemmel devletler olduklarını" ileri sürmüştü.¹² Bu görüş kabul edilsin edilmesin, ulusun ya da dilin ayrıcalığı üzerine değil de, evrensel uygulama idealeri ve özelemlerinin paylaşılması üzerine temellenen bir siyasal birimin, basitçe ulus kültürüne dayalı bir siyasal birime ya da hatta bir Sırp, Hırvat ya da Slav olsun, bir Polonyalı, Ukraynalı ya da Litvanlı olsun, ülkesindeki herkesi farklılaştıran 1939-öncesi Yugoslavya ya da Polonya gibi bir siyasal birime göre kesin bir ilerleme temsil ettiği belki düşünülebilir.¹³ Bu yüzden, insan hoşgörüsüzlüğünün diğer hangi biçimleri öne çıkarsa çıksın, büyük çokuluslu birimlerin güç ve etkilerinin genişlemesinin ulusal hoşgörünün yayılmasını cesaretlendirmesi gerektiği varsayılabilir. Din ile milliyetçiliğin eskiden beri aktarılan paralelliği, tıpkı dinsel hoşgörü hareketinin 16. ve 17.

yüzyılların harap edici din savaşlarını izlemesi gibi, ulusal hoşgörü hareketinin de —insanoğlunun yaşama isteğini yitirdiğini düşünmenin hiçbir nedeni bulunmadığı için— 20. yüzyılın yıkıcı milliyetçilik savaşlarından doğacağını düşündürüyor. Ulusal grubun hakları ve refahından, çokuluslu devletlerde işlediğini şimdiden gördüğümüz kadın-erkek tek tek her bireyin hakları ve refahının vurgulanmasına doğru kayma, şimdi uluslararası örgütlenme alanına aktarılabilirse, milliyetçiliğin yıkıcı aşamasının sonunun başlangıcına işaret edecektir.

Toplumsal adaletin ikinci unsuru —“yoksulluktan kurtulma”— daha bildik, daha somut bir şeydir ve fazla tartışma gerektirmez. Yoksulluktan kurtulma’nın genellikle, uluslararası işbirliğiyle olduğu kadar, ulus içindeki uygun politikalarla da kolaylıkla sağlanabileceği gerçekten ileri sürülebilir. Kabaca konuşursak, bu bazı durumlarda doğrudur. Ama tıpkı toplum vicdanının bugün ülke içindeki sınıflar arasındaki zenginliğin ve yoksulluğun aşırılıklarını hafifletmeyi gerektirmesi gibi, bu da büyük oranda farklı yaşam standartlarına sahip ulusların yanyana yaşamalarının barış için tehdit oluşturduğunu kabul etmeye ve uluslararası düzenin ilk yapıcı görevlerinden biri olarak böylesi koşulların hafifletilmesinin çarelerini aramaya başladı. Öte yandan bu amacın evrensel ya da tek biçimde eylem ve örgütlenmeyle elde edilmesine çalışmak da ütopyacılık olurdu. Sorun, toplumsal koşullara göre toplumsal politikalar benimseme gereksinimini çarpıcı bir biçimde gösteriyor. Yoksulluktan kurtulma ideali evrenseldir. Ama bunun göreliliği olarak sabit doğum oranlarına sahip ileri bölgelere uygulanma sorunları, nüfusun marjinal geçim düzeyinde kaldığı bölgelere uygulanma sorunlarından yalnız derece olarak değil, tür olarak da farklıdır. Dünya birliğinin gerçekleşmesinin yolunu tıkayan ve insanlığa, ortak olduğu kabul edilen amaçların takip edilmesinde bile, politikaların bölünmesini ve çok renkliliğini dayatan belirleyici homojenlik eksikliğini daha çıplak olarak gösteren başlı başına başka hiçbir sorun yoktur.

Üçüncü unsur —tam istihdam— çağımızın toplumsal adalet programında bir dereceye kadar paradoksal bir yer tutar. Bir anlamıyla

o kendi başına bir amaç değildir, çünkü istihdam daima bir amaç uğruna istihdamdır ve işsizliğin ilâcının da böyle bir sorun olmasa gerek duyulmayacak "kamu hizmetleri" olduğu düşüncesinden daha kısır bir düşünce olamaz. Bunun yanında bir başka anlamıyla tam istihdam, modern sanayi devletinde toplumsal adaletin asıl anahtarı, zamanımızın başlıca toplumsal kötülüklerini tek başına tedavi edebilecek dinamik güçtür. Bu nedenle, modern düşüncede tuttuğu merkezi yer tamamıyla haklıdır. Yoksulluktan kurtulma'nın tam istihdam'a bağlı oluşu âcil ve açıktır. Çünkü her ne kadar ekonomik sistemin çöküşü bölüşüm alanında üretim alanında olduğundan daha belirgin ise de, daha yüksek yaşam standartlarının gelişmesinin ancak üretim artışıyla olanaklı kılınabileceği, bunun da karşılık olarak insanî ve maddî tüm kaynakların tam istihdamını gerektireceği doğru olarak kalmaktadır. Ama tam istihdamın, toplumsal adaletin ilk unsuru olarak kabul ettiğimiz insanlar arasındaki fırsat eşitliğinin de başlıca bir koşulu olduğu, genellikle daha az anlaşılıyor. İşsizlik ya da işsizlik korkusu, modern dünyada, dışlamanın ve ayırım yapmanın en çok kullanılan gerekçesi oldu. Ekonomik ve mâlî politikanın her türlü kısıtlayıcı aracını keskinleştirdi ve sivriltti; ülkeden ülkeye göç akışını durdurdu ve şiddetle sınırladı; azınlıklara karşı ayırım yapmayı, sık sık örgütlü zulmün en üst derecesine kadar çıkararak şiddetlendirdi; mültecilere hemen hemen her kapıyı kapattı. Çağımız Batı dünyasının özgül toplumsal felâketi olan işsizlik, İkinci Dünya Savaşı'nın gerçek nedenleri arasında da önde gelen bir yer alır. Eğer bunları hazırlayan koşulların yenilenmesine izin verilirse, bu kötülüklerle çatmak hiçbir işe yaramaz. Tam istihdam, Batı uygarlığına 1939'dan önce egemen olan statik ve kısıtlayıcı politikaları yıkmakta yeteri kadar güçlü biricik çözücüdür ve bugünkü neslin, fırsat eşitliği ve yoksulluktan kurtulma'nın yeni ve sağlam temelleri üzerinde toplumsal ve uluslararası bir düzen inşa etmesini olanaklı kılar.

Bütün dünyada tam istihdamı güvence altına almak için ihtiraslı uluslararası plânlar yapmak, her ne kadar bu plânlar tek tip olamazlarsa da, üstesinden gelinemez bir güçlük değildir. Çünkü geri ve gelişmemiş ülkeler, bu plânlarda nasılsa, politikanın yaratıcıları ol-

maktan çok nesneleri olarak görüneceklerdir. Ama pratik politika-
da, anlaşmalar ya da dünya çapına yayılan bir aygıt vasıtasıyla, tam
istihdamın fiilî koşullarını hazırlama olasılıkları zayıftır. Teknolojik ve
ekonomik gelişmedeki çeşitlilikler, yarattıkları çıkar çatışmalarıyla
birlikte, tamamıyla homojen bir sisteme izin vermeyecek kadar çok
fazladır. Amaçlar hakkındaki görüş birliğinin araçlar hakkındaki gö-
rüş birliğiyle birlikte gitmemesi, bu çeşitliliğin bir belirtisidir. Burada
yine, muhtemelen, ortaklaşa tam istihdam politikaları izlemekte ya
da geri bölgelerin ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunmakta an-
laşan ülkeler ya da ülke grupları arasında ortak plânlama ve örgüt-
lenme sistemleriyle yetinmek zorunda kalacağız. Bu tür bölgesel po-
litikalar, zorunlu ya da mutlak olarak olmasa bile, çokuluslu güç grup-
laşmalarıyla kısmen çakışabilir. Uluslararası düzenin çerçevesinin
istikrarı, bu şekilde, kısmen Büyük Devletler arasındaki güç denge-
sine kısmen de fırsat eşitliği, yoksulluktan kurtulma ve tam istihda-
mın gerçekleştirilmesine yönelik ortak politikaların başarısına bağlı
olacaktır. Bireyin ya da ulusun güvenliğine, küçük ya da orta bü-
yüklükteki ulus-devletlerin sınırlı kaynaklarıyla ya da ulusal yönetim-
lerin engellenmemiş ve bağımsız eylemleriyle ulaşılabileceğini dü-
şünmek bir hayaldir. Toplumsal adaletin taleplerinin 19. yüzyılın
"serbest" uluslararası pazar ekonomisine geri dönüşle karşılan-
abileceğini düşünmek de aynı ölçüde hayaldir. Bu sonuçları tek bir
merkezden plânlanan, yönetilen ve kontrol edilen ve yürütme gü-
cüne sahip bir dünya otoritesiyle elde etmek, hayalcilerin bir rüyası
olarak kalır. Bu sonuçları gelecek dönemde başarmanın en iyi umu-
du, hem güvenliğin sürdürülmesi hem uluslardan meydana gelen
coğrafi bölgelerin ve grupların ekonomilerinin plânlı kalkınması için,
uluslararası ya da çokuluslu gruplaşmaların dengeli bir yapılanma-
sında yatıyor. Bu, tarihin kriz dönemlerinden birinde, milliyetçilik ve
savaş kargaşasıyla sersemlemiş bir dünyaya açık uluslararası iler-
lemenin en güvenli umudu olarak görünüyor.

Büyük ulus grupları halindeki yeni güç yoğunlaşmalarının egemen olduğu ama ortak toplumsal ve ekonomik politika bağlarıyla ve ortak bir güvenlik sistemi içinde gevşek biçimde birarada örülmüş bu modern dünya modelinde, Büyük Britanya'nın konumu apayındır ve endişeden uzak değildir. Büyük Britanya, kendi başına diğer büyük çokuluslu birimlere rakip olmayıp, hızla düşen nüfusuyla, pekâlâ ikincil bir güç haline gelme yolunda olabiliirdi. Bu olacak olsaydı, Britanya politikası korku veren bir ikilemle karşı karşıya kalırdı. Kendisini ya Sovyetler Birliği'nin ya Amerika Birleşik Devletleri'nin politikasına bağımlı kılma, ya da geçmişte diğer ikincil güçlerin yaptıkları gibi, kaçınılmaz felâketli sonuçlar doğuran, daha güçlü birimleri kendi yararına birbirine karşı kullanma girişiminde bulunma seçeneğine sahip olurdu. Ama yok bunun olmasını istemiyorsa, Britanya iki koşulu yerine getirmelidir.

Birinci olarak, Britanya'nın tek başına dünya olaylarında önde gelen bir yer tutmasını sağlayacak ve diğer ulusları bu konudaki yeteneğine inandıracak olan zenginliğin üretim ve dağılımında açık bir verim artışı getirecek, üzerinde iyi düşünülmüş ekonomik ve toplumsal örgütlenme politikası gerekiyor. Bu çok kapsamlı yeniden uyarlamaya, kazanılmış haklardan olduğu kadar geleneksel ataletten de gelecek muhalefeti küçümsemek umursamazlık olur. İkinci olarak, Britanya'nın uluslararası politikaya ilişkin kavramları radikal biçimde değiştirilmelidir. Bu alanda Britanya, yalnız Britanya Uluslar Topluluğu'nun kendi konumuna getirdiği güçlenmede değil, ayrıca Topluluk-ıçi ilişkilerden çıkarılabilecek derslerde de büyük bir potansiyel güç kaynağına sahiptir. Bu ilişkiler, antlaşmalara ya da resmî

yükümlölüklere dayanmaz. İki savaş arasındaki antlaşmanın hüküm sürdüğü dönemin aptallıkları bile Topluluk üyeleri arasındaki bu ilişkileri etkilemedi. Uluslar Topluluğu'ndan çıkarılacak önemli ders, şimdi daha geniş bir uygulama alanı bulabilir. Topluluk üyeleriyle, daha 1939'dan önce sterling bölgesinin kardeşliği içine çekilmiş uluslarla ve gelecekte onlarla sıkı bir çıkar ortaklığı içine çekilebilecek diğer dost uluslarla ilişkilerinde Britanya, genelleştirilmiş uluslararası bağlaşımlar ya da uzun dönemli karşılıklı garantiler yoluyla değil, doğrudan ve özel ortak eylemden doğan anlaşmalar, ortak bir genel kurmay tarafından ortak plânlamayı gerektiren askerî sözleşmeler ve ticarî muamelelere, geleneksel uluslararası antlaşmalara olduğundan daha yakın olacak ticaret anlaşmaları yoluyla ilerlemelidir. İçerdeki sınaî ve toplumsal yeniden inşayla birleşen bu uluslararası politikalar, Britanya'nın yalnız dünya ulusları arasında öndegelen bir yer tutmasına değil, ayrıca sürekli bir uluslararası düzenin kuruluşuna ilk ve yapıcı katkıyı yapmasına da izin verecektir.

Britanya'nın bu tür daha sıkı ilişkiler kurması muhtemel uluslar, Batı Avrupa uluslarıdır. Batı Avrupa'nın kötü durumu, Büyük Britanya'nın durumundan daha ciddi ve bazı yönleriyle trajiktir. Birinci olarak Batı Avrupa, dünyanın şimdi içinden çıkmakta olduğu "ulusal" çağın yurdudur. Askerî ve ekonomik kurumları, onulmaz bir biçimde çürüyen bir temel —herbiri kendi geleneksel uygarlığına sıkı sıkıya yapışmış bağımsız uluslar temeli— üstünde örgütlenmiştir. Gelişmelerin aştığı ve eskittiği güçlü ve geleneksel örgütlenme biçiminin âni düşüşü de, yavaş yavaş çürümesi de kaçınılmaz olarak trajedi ile damgalanır. İkinci olarak Batı Avrupa, canlılığını yenileyebilse ve bir zamanların şanlı, ama şimdi yeni bir gelişme karşısında sönmekte olan geleneklerinin esaretinden kurtulabilse bile, kendisine büyük çokuluslu "yarımküre" uygarlıkları ya da **Grossraum** çağı içinde yer bulması için gerekli liderlikten ve merkezî güç odağından hâlâ yoksundur. Gerek İtalya gerekse Fransa, geçmişte, ortak bir Avrupa uygarlığının kurumlarından bir kısmını yaratmışlardı. Ne var ki, her ikisi de güçlerini kötüye kullandılar ve yarışta geride kaldılar. 19. yüzyılda Almanya, modern sanayi Avrupa'sının liderliği için ge-

rekli özelliklerin bazısını geliştirdi. Ama o da gücünü bir daha ele geçmezcesine kötüye kullandı. İkinci Dünya Savaşı en fazla sonuna yaklaşırken, beklenmeyen bir durum doğmuş bulunuyor: Avrupa'nın kaderini etkileme gücüne en çok sahip iki Avrupa devleti —Rusya ve Britanya— Avrupa'nın doğu ve batı uçlarında yerlerini almış durumdadırlar ve her ikisi de tek başlarına ve esas olarak Avrupa devletleri değildirler.

Bu yüzden manzara karanlık ve belirsiz kalıyor. Geçmişin ulusal kinlerinin ve çatışmalarının üstünde yükselen parçalanmış bir Avrupa'nın, kendi içinden, hem Britanya'dan hem Rusya'dan bağımsız bir konum elde edecek ve bunu koruyacak yeni ve birleştirici bir liderlik geliştirebileceği düşünülebilir. Ama böyle bir umut henüz ufukta görünmüyor; bunu başaramayınca Avrupa uluslarının kaçınılmaz olarak hem Rusya hem de Britanya'yla daha sıkı ilişkiler içine çekilmesi olası görünüyor. Rusya ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında böyle bir birliğin işaretleri şimdiden var. Doğal bir sonuç, Britanya ile Batı Avrupa ülkeleri arasında da, Batı geleneğine uygun terimlerle ifade edilen daha sıkı bağların kurulması olacak. Dar anlamıyla siyasal olmaktan çok, askerî ve ekonomik olan böylesi bağlar, katı bir ortak çıkar temeline dayanır. Aynı güvenlik sorunları bütün bölge için geneldir. Bu ülkelerin çoğu, bozulmuş ödemeler dengesi, dış ticarete yüksek derecede bir bağımsızlık ve ham madde ithaline dayalı olarak işleyen gelişmiş bir sanayiden kaynaklanan aynı ekonomik yeniden uyarlanma sorunlarıyla karşı karşıyadır. Toplumsal adaletin aynı meydan okuması bu ülkelerin hepsinin karşısına çıkacak ve kabul edilecektir. Bu ülkeler hem Sovyetler'in devlet tekeli ideolojisinden hem Amerika'nın kısıtlanmamış rekabet ideolojisinden farklı ilkelere dayalı bir karşılık bulmak için duydukları ortak arzu sayesinde birleşebilirler. Birkaç Batı Avrupa ülkesi ise, Afrika kıtasının büyük kısmı aralarında bölünmüş olduğundan, geniş bağımlı sömürge topraklarına sahiptir. Birleşik askerî örgütlenme kadar ortak ekonomik planlama da, tek başına, Batı Avrupa'nın, Britanya dahil, geleceği birleşik kuvvet ve güvenle karşılaşmasını sağlayacaktır. Geçmişin geri gelemeyeceğine inanmayı reddedenlerin

doğuştan tutuculuğu kadar eski geleneklerin gururu ve önyargısı da, böyle bir yolun önünde engeldir. Yine de milliyetçilik çağının sonunda Avrupa ve dünya yeni bir dengeye kavuşmadan önce, birçok eski gelenek atılmak ve yenileri yaratılmak zorunda kalınacaktır.

1. MİLLİYETÇİLİĞİN TIRMANIŞI

¹ Bu konuya ilişkin kelime haznesi, kötü ün yapmış tuzaklarla doludur. "Ulus" sözcüğü, 16. ya da 17. yüzyıldan itibaren, diğer dillerdeki eşanlamlı karşılıklarıyla birlikte, Batı Avrupa'da başlıca siyasal birim için kullanılan en doğal sözcük oldu: bu, "devlet" sözcüğü ile "devlet" sözcüğünün eşanlamlı karşılıklarından türetilen sözcüklerin yetersizliğini ve onların yerine "ulusal" ya da "ulusallaştırma" gibi sözcüklerin kullanılmasını açıklar. Bunun yanında, Habsburg ve Romanov hanedanları uluslar değil, imparatorluklardı. Renksiz yasal "devlet" sözcüğü ise, çok sayıdaki küçük Alman ve İtalyan devletlerini olduğu kadar, bu hanedanların her ikisini ve Batı Avrupa uluslarını da kapsıyordu. "Ulus" sözcüğü ve onun eşanlamlı karşılıkları, Orta ve Doğu Avrupa'da da, ırka ya da dile dayanan bir grup anlamına geliyorlar ve 19. yüzyıldan önce hiçbir siyasal önem taşıyorlardı. Bu tür grupların siyasal bağımsızlık ve devlet kurma haklarının varlığı ("ulusların kendi kaderini belirlemesi") öğretisinin yavaş yavaş geçerlilik kazanması bu sıralardadır. Aynı biçimde, İskoç, Gal ya da Hint "ulusları"ndan söz edilmesine daha az rastlanmasına rağmen, İskoç, Gal ya da Hint "milliyetçiliği"nden bahsetmek, son zamanlarda bir gelenek halini aldı. Bundan başka, "ulus"un [federal] ana birim için, "devletler" in ana birimi meydana getiren [federal] parçalar için kullanıldığı ve bu parçaların hiçbir uluslararası itibar taşımadığı Birleşik Devletler teriminin kullanılmasıyla, terminoloji daha da karmaşık hale geliyor. Amerikalılar açısından, Milletler Cemiyeti'ni "Devletler Cemiyeti" olarak adlandırmak saçmalamak olurdu.

² Bunlar ve ilgili diğer aktarmalar F.Hertz, *Nationality in History and Politics* s.274—5, 314, 374'te bulunabilir. Doğu Avrupa'nın çoğunda, ulusun üst sınıflarla sınırlanması 19. yüzyılda hâlâ geçerliydi. "Bir 19. yüzyıl Hırvat toprak sahibinin, Hırvat ulusunun bir üyesi olarak, köylüsünden çok atını görmeyi tercih ettiği söylenirdi" (*Nationalism, A Report by a Study Group of the Royal Institute of International Affairs*, s.96). 19. yüzyılın ortalarında ve hatta daha sonra, Polonya üst sınıfını Lehçe konuşan köylülükten ayıran mesafe hâlâ o kadar büyüktü ki, Lehçe konuşan köylüler kendilerini genellikle Polonya ulusunun parçası saymazlardı.

³ E.F.Heckscher, *Mercantilism*, ii, 17'de aktarılıyor. Sözü edilen "maliye", kamu maliyesidir.

⁴ E.F.Heckscher, *Mercantilism*, ii, 166.

⁵ "18. yüzyıl filozofları ve siyasal yazarları, tam ittifakla —Rousseau da dahil— Fransa'da bizim anladığımız anlamda bir demokrasi —genel oy hakkı kuralı— kurulması fikrine karşıydılar. Hatta Fransızlar böyle bir demokrasi fikrini yad-

sırmakta, kendi cumhuriyetçi devletlerinde mülk sahiplerine oy hakkı tanıyan bir demokrasiyi yerleştirmiş Amerikan—İngiliz örneğiyle daha da cesaretlenmişlerdi.” (A.Aulard, *The French Revolution*, İngilizce çev., s.179).

⁶ Terminoloji burada yine tartışılır hale geliyor. 19. yüzyılın “liberal demokrasisi” ya da “bourgeois demokrasisi”, modern “sosyal demokrasi” ya da “kitle demokrasisi”nden genellikle ayrılır. Bazı düşünürler, 19. yüzyılın kısıtlı demokrasisini liberal, ama demokratik olmayan bir demokrasi olarak görürler ve demokrasi terimini modern eşitlikçi biçim için saklarlarken; bazıları ise, liberalizmin demokratik yönetim biçimleri için esas olduğunu, oysa sosyalizmin demokratik biçimlerle bağdaşabilirliğinin henüz kanıtlanmamış bulunduğunu ileri sürerler.

⁷ Versailles’in daha az talihli barış—yapıcılarını bekleyen böyle bir dinginlik olmamıştır.

⁸ W.Bagehot, *Lombart Street* (böl.i’in kapanış sözleri).

⁹ “Ulusal sosyalizm (national socialism)” teriminin bir “Nazi” icadı olmadığını söylemeye gerek bile yok. Bu terimin ilk kez, Friedrich Naumann’ın oluşturduğu bir aydınlar grubu tarafından, Almanya’da 1895 yıllarında kullanılmış olduğu sanılıyor. Terim, birkaç yıl sonra, Avusturya—Macaristan’da, Habsburg egemenliği altındaki ülkelerin tümü için tek bir “uluslararası” partinin korunmasını isteyenlere karşıt olarak, partinin “ulusal” birimler federasyonu biçiminde örgütlenmesini isteyen Sosyal Demokratlar için kullanıldı.

¹⁰ F.Borkenau, *Socialism, National or International* (1942), s.51. Bu kitap, benim “sosyalizmin ulusallaştırılması” diye adlandırdığım sürece ilişkin bildiğim en önemli analizi içeriyor. Kitabın Rusya’nın Avrupa’nın batısında kalan kısmının Anglo-Amerikan liderliği altında örgütlenmesini isteyen daha sonraki bölümleri ise zamanının ve yazardaki belli bir Rus karşıtlığı önyargısının işaretlerini taşıyor.

¹¹ İlk olarak 1907’de yayımlanan bir eserde Avusturyalı Sosyal Demokrat, Otto Bauer, sosyalizmin “ulusların farklılaşmasının artması, özgüllüklerine daha keskin bir önem verilmesi, karakterleri arasında daha keskin bir ayrılığın ortaya çıkması” demek olduğunu ileri sürüyor, sosyalizmin “uluslar arasındaki farklılıkları azaltacağına, hatta ortadan kaldıracığına” inananlara saldırıyordu (Otto Bauer, *Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie*, 2. bas., s.105—6). İngilizce konuşulan ülkelerdeki uluslararası ilişkiler yazarlarının ise sezgileri daha zayıftır. Çoğunlukla, uluslararası gelişmelere artan “popüler” ilgi için kendilerini kutlamaktan hoşnuttular ve bunun uluslararası uyumu arttıracağına inanıyorlardı.

¹² Modern ekonomik milliyetçilik politikaları, uluslararası *laissez-faire* düzeninde bir çatlağı temsil ettikleri ve bazı yönlerden *laissez-faire*’in yükselişinden önce geçerli olan uygulamalarla aynı olduğu için, bazen “neo-merkantilist” ola-

- rak adlandırıldılar. Ancak bu adlandırma, yanlış sonuç veren bir nitelemedir. Milliyetçilik açısından bu politikalar, geçmişe bir geri dönüşü değil, ama ulusun aristokrasiden orta sınıfa, orta sınıflardan kitlelere doğru sürekli bir genişleme sürecinde daha ileri bir aşamayı oluştururlar.
- ¹³ İşçilerin bakış açısının, benzer koşullarda serbest meslek sahibi orta sınıfın bakış açısıyla kesinlikle benzeştiği unutulmamalıdır 1930'larda Büyük Britanya'da mülteci doktorların göçüne tıbbî çevrelerin muhalefeti, çok belirgin olan ve pek de övünülecek nitelik taşımayan bir örnektir.
- ¹⁴ Bu konuda üç klâsik bildiri anılmaya değer. 5 Mayıs 1820 tarihli ve Castlereagh'in imzasını taşıyan resmî belge; 10 Ağustos 1870'de Avam Kamarası'nda Gladstone'un Belçika garanti antlaşmasını "katı" bir yükümlülük olarak reddetmesi, ve Salisbury'nin 29 Mayıs 1901 tarihli memorandumu.
- ¹⁵ Bu konudaki *locus classicus* (örnek olarak aktarılan en iyi pasaj), o zamanın Maliye Bakanı Neville Chamberlain'ın Büyük Britanya'nın Amerikan savaşı borç antlaşmasına göre yaptığı son tam ödeme sırasında söylediği sözlerdir: "Bize sözleşmelerin kutsal sayılması gerektiği ve kabul ettiğimiz yükümlülüklerden hiçbir surette ayrılmamamız söylendiği zaman, bizim, yalnız kendi vatandaşlarımıza karşı değil, ayrıca bütün dünyada, mutlulukları ya da sefaletleri bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinin bir tarafta ne kadar çok ısrar edildiğine ve öbür tarafta ne kadar çok karşılık gördüğüne bağlı olabilecek milyonlarca insana karşı da yükümlülükler ve sorumluluklar taşıdığımız unutulmamalıdır" (House of Commons Official Report, 14 Aralık 1932, c.273, sütun 354).
- ¹⁶ F.Hertz, *Nationality in History and Politics*, s.86'da alıntılanan kaynaklar.
- ¹⁷ H.Mackinder, *Democratic Ideals and Reality* (Pelican bas., 1944), s.121.
- ¹⁸ F.Borkenau, *Socialism, National or International* (1942), s.165.

II. INTERNASYONALİZMİN GELECEĞİ

- ¹ Uluslararası topluluğun temel bir kusuru olarak eşitlik yokluğuna ilişkin bir tartışma için bkz. E.H.Carr, *The Twenty Years' Crisis* (1939), s.206-10. Orada kaydedilen sonuç, "gücün sürekli ya da potansiyel olarak işin içine girmesi, uluslararası topluluk üyeleri arasında eşitlik düşüncesini hemen hemen anlamsız kılar" şeklindedir. O sıralarda ben de bir uluslar topluluğu meydana getirme olasılığına inanıyordum. Şimdiyse bu inancın terkedilmesi gerektiği bence açık.
- ² H.Lauterpacht, *The Law of Nations, The Law of Nature and the Rights of*

Man (Grotius Society, 1944), s.27.

³ Carl Becker, *How New Will The Better World Be?* (1944), s.241—3.

⁴ Burada "saldırganlık" ölçütünü uygulamanın zorluklarını tartışmaya gerek yok, çünkü bu zorluklar 1939'da ortaya çıkmadı. Bu ek engelle karşılaşmak zorunda kalmadıkları zaman bile sistem işlemezliğini kanıtlamıştı.

⁵ Bu paragraftaki tez, E.H.Carr, *Conditions of Peace*, s.50—60'da daha uzun olarak geliştirildi.

⁶ Bu ifade Avrupa'nın dışında evrensel olarak geçerli olmayabilir. Bizzat Avrupa'da uluslararası çekişmenin geleneksel "hiç kimseye ait olmayan toprağı" İsviçre, belki bunun dışında tutulabilir. İkinci Dünya Savaşı'nın öbür tarafsız ülkeleri için emin bir tarafsızlığın perspektifleri daha az cesaret verici görünüyor.

⁷ Amerikalı bir yazar, yakın zamanlarda, büyük ve küçük ulusların ortak güvenlik için gerekli işbirliğini, "iyi komşuluk politikası" sözleriyle tanımlamış bulunuyor: "İyi komşuluk ilişkileri, aynı stratejik güvenlik bölgesindeki büyük ve küçük devletlerin savaşta ve barışta müttefik oldukları bir ilişki biçimidir. Büyük devlet, modern savaş teknolojisinin bugünkü durumu gözönüne alındığında, hiçbir küçük devletin kendisi için sağlayamayacağı korumayı sağlar. Küçük devlet de bedelini öder: ortak savunma için gerek duyulan stratejik kolaylıkları sağlar ve büyük komşusunu içeri sızmalara, entrikalara ve casusluğa karşı korumak için kendi egemen güçlerini kullanır... Küçük uluslar ...şimdi kendi haklarını ancak iyi komşuluk politikasının ödevlerinin genel bir kabulüyle elde edebilirler. Biz, birçoklarının yaptığı gibi, küçük ulusların haklarını onların 'bağımsız' bir dış politikaya, bir başka deyişle büyük devletler arasındaki güç dengesini manipüle eden bir politikaya sahip olmakla özdeşleştirmemeliyiz" (W.Lippmann, *U.S.War Aims*, s.84).

⁸ "Evrensel toplum kurucuları arasında savaşın çıkması... evrensel toplumun kural ve usûlleriyle önlenemez... Dünya örgütü polislere polislik yapamaz" (W.Lippmann, *U.S.War Aims*, s.161).

⁹ Ortega y Gasset, *The Revolt of the Masses* (İngilizce çev., 1932), s.183, 197.

¹⁰ 1936 anayasasının 123. maddesi bu hakkın vurgulu bir ilanıdır: "SSCB vatandaşlarının, milliyetlerine ya da ırklarına bakmaksızın, ekonominin, devletin, kültürel, toplumsal ve siyasal yaşamın bütün alanlarında hak eşitliği ortadan kaldırılamaz bir yasadır. Vatandaşların, ırkları ya da milliyetlerinden dolayı, haklarının doğrudan ya da dolaylı olarak kısıtlanması, ya da tersine doğrudan ya da dolaylı ayrıcalıklar tanınması, ırka ya da ulusal kökene dayanan bir ayrıcalık, kin ya da horgörmenin savunulması, yasal olarak cezalandırılır."

¹¹ J.Maynard, *The Russian Peasant and Other Studies*, s.400.

¹² Acton, *The History of Freedom and Other Essays*, s.290, 298.

¹³ Yine de, daha küçük çokuluslu devletlerdeki, özellikle İsviçre gibi, uluslar arasında mükemmel eşitlik örnekleri ile Britanya Uluslar Topluluğu'nun bazı bölgelerindeki ve Birleşik Devletler'deki farklı deriden insanlara yapılan ayırım örneklerini karşılaştırarak hatırlamak yerinde olur.

